

Ali Aktaş (Sosyolog/İstanbul)

I.GİRİŞ

Ülkemiz genelinde de, bölgeler arasındaki dengesizliklerle, kentsel ve kırsal yerleşim yerleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Gerek kentler düzeyinde, gerek ülke çapında bölgesel düzeyde çoklu yapılar gözle görünür düzeydedir. Ancak genel çizgileri ile gelişmemiş bölgelerin (özellikle kırsal alanların), gelişmiş bölgelere (kentsel alanlara) oranla çözüm bekleyen sorunları daha kapsamlı ve yoğundur. Kırsal alanlardaki doğurganlığın çok yüksek oluşu, aşırı kırsal nüfus artışı göçlerle kente yansımakta, kent nüfusunu arttırmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'deki kent nüfusu, kırsal nüfustan fazladır. 1993 yılında kent nüfusu 33.619.996 iken kırsal nüfus 26.619.004'tür. Ancak bu durum kentlerdeki doğal nüfus artışından gelmemekte, kırsal kesimden kentlere göçler nedeniyle olmaktadır.¹

Bireyler ve onların oluşturdukları topluluklar bilgi, görgü, düşünce ve davranış yönünden farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş bölgelerde yüksek öğrenimli bireyler, gelişmemiş bölgelerde okuma ve yazması bile olmayan bireyler bu farklılıklara en açık örneği teşkil etmektedir. Aynı yerde yaşayan, aralarında kültürel-ekonomik-toplumsal eşitsizlikler, farklılıklar, dengesizlikler bulunan sos yo-ekonomik, sos yo-kültürel yapıları farklı ikili bir topluluk sürekli olarak birlikte yaşamaktadır (Gecekondü kesimi ve zengin kesim gibi) ve bu iki ayrı topluluk birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindedirler.²

Kırdan kente göç, insan topluluklarının, gerçekleştirdiği dinamik bir süreç olmakla birlikte, göç kararını alan bireydir. Göçün bireyin özgür seçimine bağlı olması da göç olgusunun değerlendirilmesinde önem taşımaktadır. Türkiye'de kır-kent dengesinde içgöçlerin etkisi oldukça önem taşımaktadır. 1927-1950 yılları arasındaki dönemde yoğun bir içgöç olgusuna rastlanılmamaktadır. İçgöçler 1950 sonrası Karadeniz ve İç Anadolu illerinden; 1960 yılından sonra ise Doğu Anadolu'da bulunan illere kaymıştır. 1970'li yıllarda ise bu kez kırdan merkeze olan göçler hız kazanmıştır. Göç kararını veren birey, göç ederken ya da yer değiştirirken de bunu değişik beklentilerini gerçekleştirmek amacıyla yapmaktadır. Göç olgusu toplumsal açıdan değerlendirildiğinde ise, toplumun yeniden yapılanma süreci içine girdiği, sermaye, emek ve mekanda yeni bir denge kurulduğu ve bunun evrimsel bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu evrimde belirli öğeler seçilebilmektedir:

- Göçün nereden - nereye yöneleceği belirlenmekte,
- İnsan kitleleri birbirini çekerek, toplumda hareket doğmasına neden olmakta,
- Mekan değişiklikleri yaşamakta,
- Siyasal değişiklikler olmakta,
- Sosyo-ekonomik yapıda değişiklikler gözlenmektedir.³

Ülke çapında kırsal kesimden kente göçü etkileyen bir öge olarak ya da bir göç nedeni olarak “çoklu yapı” ortaya çıkmaktadır. Çoklu yapı sorunu kır-kent farklılaşması ya da kırsal alanlar ile kentsel yerleşmeler arasındaki yapısal farklılıklar, çelişkiler olarak kendisini göstermekte, bu farklılaşma kırdan büyük kentlere ve özellikle de İstanbul’a gidildikçe daha da belirginleşmektedir. Söz konusu durum modernleşmenin, çağdaşlaşmanın bir sonucudur. Başka bir deyişle, çağdaş gelişme çoklu toplum yapısını ortaya koymaktadır: Köyler/kentler, yoksullar/zenginler, sosyo-ekonomik yapı farklılıkları ile gecekondu/zengin mahalleleri; düşünce ve inanç yapılarındaki farklılıkları ile laik/anki-laik, Alevi/Sünni/Ateist; etnik ve emik açıdan taşıdıkları farklılıkları ile Türk/Kürt/Zaza/Laz vb. ayrımlar söz konusu çoklu yapıyı örneklemektedir.⁴ Kentsel alandaki din kurumu da çoklu yapı oluşturmaktadır (Müslüman/Hristiyan/Musevi : Alevi/Hanefi/Şafi vb. gibi). Hatta aynı inanç içerisinde bulunan topluluk kendi içerisinde çok sayıda çoklu yapılar arz edebilmektedir: Alevi-Türk / Alevi-Kürt / Alevi-Zaza ya da Alevilik bir din / mezhep / tarikat / öğreti / kültür / yaşam biçimi veya Alevilerin ibadet yeri olarak cem evi / camii / mescit veyahut Alevilerin ibadeti olarak cem ayini / namaz vb. gibi.

Toplumsal çeşitli kurumlarından biri olarak ele alınan din kurumunun, salt bir kurum olduğunu ileri sürmek yanıltıcı olacaktır. Dinin kurumsal yapısıyla bağlantılı olarak diğer yönlerini de ele almak gerekmektedir. Din kurumunun iki farklı boyutu vardır. Bunlardan birincisi dinin grupsal boyutudur. Yani dindeki belli amaçlar (ibadet, ritüeller vb. uygulamalar) için kişilerin bir araya gelmesi ile oluşturdukları kompozisyonlar dinin grupsal boyutu olarak ele alınmaktadır. Dinin bu boyutu demografik ve psikolojik bir özellik taşımaktadır. Daha somut olarak ifade etmek gerekirse, belli inançtan olan bireylerin sayısı, yatay ve dikey kuşaklarla⁵ birlikte veya ayrı/ayrı inanç kompozisyonunda olmaları... dinin grupsal özelliklerini yansıtmaktadır. Dinin ikinci boyutu ise kurumsal boyutudur. Genel kuruluş ve işleyiş kuralları yani inanç seçimi/tercihi, ibadetler, ritüeller ve kurallar, inancın benimsenmesinden sonra grup-içi ve grup-dışı ilişkileri ve de dinin işlevleri konusunda var olan kurallar bütünü dinin kurumsal yönünü yansıtmaktadır. Bu yaklaşım içinde din, grupsal ve kurumsal boyutları ile birlikte tarihsel bir perspektif içinde değerlendirilmektedir.

Kentsel alanda din kurumunun toplumsal yapı içindeki yerini ve işlevlerini, bu işlevlerin toplumsal ve ekonomik dönüşümlere bağlı olarak nasıl değiştiğini, ayrıca din kurumunun niteliklerinde ve inancı benimsendiği topluluk üyelerinin ilişkilerinde ne tür gelişmeler olduğunu toplumbilimsel açıdan incelemek gerekmektedir. Bu amaç çerçevesinde ilk olarak dinin tanımına ilişkin görüşler, dinin işlevleri, dinin ortaya çıkışı, dinsel topluluklarda grup-içi ilişkiler ve dinin özellikleri kuramsal incelenmiş ve din kurumu, içinde bulunduğu toplumsal yapıda meydana gelen toplumsal-ekonomik değişmelerden etkilenen ve topluluk üyelerine kazandırdığı tutum ve davranışları ve toplumu etkileyen bir kurumsal/grupsal yapı olarak ele alınmıştır. Din, kentleşme, sanayileşme, ekonomik gelişmeler vb. gibi -bu farklı- değişkenlerle doğrudan ve/veya dolaylı bir ilişki içindedir. Yalnızca ekonomik ilişkiler veya yalnızca değer ve norm sisteminin din üzerinde salt belirleyiciliği ya da yalnızca dinin, bu farklı değişkenler üzerinde salt bir belirleyiciliği söz konusu değildir. Hem bu farklı değişkenlerin dinin üzerinde, hem de dinin bu farklı değişkenler üzerinde sürekli etkisi olmakta, ama bu karşılıklı etkinin zamana ve mekana göre ağırlığı değişebilmektedir. Örneğin, belli bir dönem kırsal-tarımsal yapıdan kentsel alanlara geçişte ekonomik ilişkiler dinin değişmesinde görece bir öneme sahip olabilirken, belli bir süre sonra, değişen bu dinsel ilişkilerin, dinsel-geleneksel bir takım kurallarla kentsel alanda yaşayan toplum hayatında etkili olduğu görülmektedir.

Bu yaklaşım esas alınarak yapılan çalışma temel olarak bir alan araştırmasıdır. Uygulamalı niteliği ağır basmaktadır. Kentsel ortamda bulunan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî inancında olanların, inanç yapısında ve uygulamalarında meydana gelen değişimleri tespit etmek üzere kente göç etmiş Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler ele alınmıştır. Bu amaçla İstanbul ili Kadıköy ilçesi Merdivenköy semtinde yer alan Şahkulu Sultan Dergahı ve Nevşehir ilinin Hacıbektaş ilçesinde her yıl 16-17-18 Ağustos tarihlerinde yapılan “*Hacı Bektaşî Veli’ yi Anma Etkinlikleri*” farklı nitelikteki iki araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu araştırma alanlarında belirlenen tüm kişilere görüşme formu ya da anket uygulanmıştır.

II . ALEVİ KAVRAMININ İÇERİĞİ

Günümüzde, Hz. Ali'ye bağlılıklarından dolayı dünyanın birbirinden farklı toplum ve topluluklarının hepsine birden "**Alevî**" denmektedir. Oysa etimolojik olarak, bir Alevinin soyca Hz. Ali'ye bağlı olması gerektiğine inanılır. Ancak Alevi olmayı ve Aleviliği yalnız, soyca Hz. Ali'ye bağlı olma ile sınırladığımızda; Aleviliğin farklı etnik kökenli topluluklar arasında ve değişik ülkelerde yayılmasını ve bu toplulukların kendilerini Alevi saymalarını açıklayamayız. Tüm bu topluluklar, soyca Hz. Ali'ye bağlı olmasalar da; Hz. Ali'yi sevmekle ve saymakla ve de düşünsel bir bağ ile Hz. Ali'ye bağlanmaktadırlar.

Böylece Hz. Muhammed'in yeğeni ve damadı olan ve de Arap ırkından gelen Hz. Ali, farklı Alevi topluluklarının attettikleri değer sonucunda, ırk, zaman ve mekan boyutlarını aşan bir kimliğe bürünmektedir. Yani tarihsel kimliğini aşarak Suriye'de Arap kökenli; Balkanlarda Arnavut ya da Bulgar kökenli; Anadolu'da ise Türk veya Kürt kökenli bir Hz. Ali olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik bu yerlerde karşımıza çıkan söylencelerdeki Hz. Ali, kimi zaman gönlünde taht kurduğu insanların susuzluğunu gidermek için keramet göstererek su çıkartıyor, kimi zamanda kendini sevenleri kurtarmak için savaşlar yapıyor. Sözlü kültürde ya da söylence kaynaklarında çok zengin bir yere sahip bulunan Hz. Ali, artık o toplulukların kültürünün bir parçası haline gelmiştir.

7

Dolayısıyla Alevi topluluklarının yaşam tarzları ve ibadet biçimleri, ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin Alevilik içinde yer alan Yemen'deki “*Zeydiyye Kolu*” ile Hindistan'daki “

smâiliyye Kolu

” gibi. Yine tarihsel açıdan Aleviler ülkemizde olduğu gibi, kutsal şahsiyetlerin etkisinden ya da toplumsal-kültürel ve ekonomik nedenlerden dolayı gösterdikleri farklılıkların bir sonucu olarak, değişik adlarla anılmaktadırlar. Örneğin Anadolu'da yer alan “*Tahtacılar*”, “*Nalcılar*”, “*Sıraçlar*”, “*Kızılbaşlar*”, “*Amucalılar*” ve “

Bektaşiler”

gibi. Ayrıca tarihsel süreçte farklı topluluktan ya da topluluk önderlerinin farklı oluşu bakımından da değişik adla adlandırılabilirler. Örneğin, “*Babailer*”, “*Kalenderiler*”, “*Haydariler*”, “*Cavlakiler*”, “*Torlaklar*” ve “

Işıklar”

gibi. Bunun dışında üzerinde durulması gereken bir başka gerçeklik ise, aynı ülke topraklarından inanç ve ritüeller ve de uygulamalar açısından büyük farklılıklar taşıyan Alevilerin yaşaması durumudur. Örneğin ülkemizde “*Kızılbaş*” olarak adlandırılan ve “*Alevi-Bektaşî*” diye bilinenlerle birlikte, Azeri kökenli “*Şiiler*” ve Arap kökenli “*Nusayrilerin*” bir arada bulunması gibi.

8

Dünya üzerinde yaşayan Alevilerin ve Alevilik anlayışlarının bu kadar çeşitlilik göstermesine neden olan faktörleri toplumbilimsel açıdan çözümlersek:

1. Alevi Toplulukların Hz. Ali'ye Attettikleri Değerin Birbirinden Farklı Olması

Hz. Ali'ye sevginin normal ve makul ölçüde olanı yanında, derece derece Hz. Ali'yi Tanrısallığa ulaştıracak kadar aşırı biçimde seven Alevi toplulukları vardır. İran'da yaşayan Şiiler, Hz. Ali'nin

hilafet yani iktidarı elinden alınmış olduğunu ileri süren bir yaklaşımla benimsemekle birlikte, yine İran'da yaşayan Ehl-i Hak (Ali İlahi) topluluğu Hz. Ali sevmeye ve ibadet uygulamaları bakımından farklılık göstermektedir.

Zaten Ehl-i Haklar Hz. Ali'ye besledikleri fazla sevgiden dolayı, O'nu Tanrısallaştırmış ve efsaneleştirmiştir. Bundan dolayı Ehl-i Haklara "Ali İlahi", "Ali Allahi" de (yani Ali'yi Allah bilenler de) denilmiştir. Bu yönü ile ülkemizdeki Alevi-Bektaşilerle Ehl-i Haklar benzer özellikler göstermektedir.

2. Alevi Topluluklarında Hz. Ali'nin Kabul Gören Soy Zincirinin Birbirinden Farklı Olması

Hz. Ali'nin kabul gören soy zincirinin kısalığı ya da uzunluğu da Alevi kabul edilen toplulukları birbirinden farklı kılmaktadır. Alevilik içinde kabul edilen bu farklı kollar, Yemen ve çevresinde yaygınlığa sahip olan dört imamı benimseyen "*Zeydiyye Kolu*"; Hindistan ve Pakistan çevresinde yedi imamı benimseyen "

İsmâliyye Kolu

"; Anadolu, Azerbaycan ve İran bölgesinde oniki imamı benimseyen "

İmamiye Şiası Kolu

", Hz. Ali'nin kabul gören soy zincirine göre farklılık göstermektedir.

3. Alevi Topluluklarında İbadet, Tören ve Ritüellerinin Uygulanma ve Ortaya Konma Biçimlerinin Birbirinden Farklı Olması

İbadet biçimleri bakımından Sünni ibadet biçimine benzer Alevi topluluklarının yanı sıra, Sünni Ortodoks ibadetlerden çok farklı ibadet biçim ve ritüellere sahip Alevi topluluklarına da rastlamak olanaklıdır. Yani Sünni ibadetlerin benzerini yerine getiren ve uygulayan İranlı Şiiler gibi, Sünni ibadetlere benzemeyen ibadet ve ritüellere sahip "*Alevi-Bektaşî*" ve "*Ali İlahî*" gibi isimlendiren Alevi toplulukları da bulunmaktadır. Ancak bu farklılıkların tarihsel-siyasal-ekonomik, toplumsal ve kültürel arka planının bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır.

4. Alevi Topluluklarının Kültürel Bakımdan Beslendikleri Kaynakların Birbirinden Farklı Olması

Daha çok bir ülkemiz içerisinde yaşayan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî topluluklarının tümü dini amaca uygun olarak yaptıkları ibadetler ya da ritüeller içindeki küçük uygulama farklılıklarından dolayı değişiklik adlarla anıldıkları görülmektedir. Bu ayrım daha çok Alevi öğretici ya da Alevi topluluklarını yönlendiren önderin ve Alevi topluluklarının yerleştikleri bölgelerin kültürlerini de özümsemelerinden dolayı ortaya çıkan bir durumdur. Dolayısıyla bu durum Aleviliğin çözümlenmesinde alt ayrımların yapılmasında kullanılabilir. Örneğin Anadolu Alevi öğreticilerinin genel bir sınıflaması yapıldığında karşımıza çıkan tablo şöyledir:

- **Ocakzadeler Kolu** : Anadolu'ya Hacı Bektaş Veli' den önce gelen, yerleşen ve Aleviliği soy anlayışına dayalı olarak sürdüren "*Dedeler Kolu*" yani "*Ocakzadeler Kolu*"
9

- **Dedeganlar/Çelebiler Kolu** : Hacı Bektaş Veli' nin soyundan geldiği kabul gören ve yine Aleviliği soy anlayışına dayalı olarak sürdüren "*Dedeganlar*" yani "*Çelebiler Kolu*"
".

- **Babaganlar Kolu** : Var olan Alevilik olgusunda, "kamil insan" yaklaşımını, tarikat modelinde soydan gitmeyeceğine inanan ve öğreticilerin mertebeleşme ile örgütlendiği "*Babagan Kolu*" yani "*Babalar Kolu*"
".

- **Diğer Öğreticiler** :

a) **Dikme Dedeler Kolu** : Ocakzadelerin el vermesi yani taliblerine ulaşamadığı yerlerde görev yapması için belirlediği ve daha sonra kendilerini bağımsız ocaklar kabul eden "*Dikme Dedeler Kolu*"
".

b) **Geçici İcazetli Dedeler** : Çelebilerin gidemediği yörelerde görev yapmak için yazılı ve mühürlü bir belge ile işlev gören "Geçici İcazetli Dedeler".

c) **Bağımsız Babalar** : Babagan kolundan bağımsız hareket eden baba ya da halifebabaların oluşturduğu değişik adlarla anılan (örneğin: Bedreddini Babalar gibi) "Bağımsız Babalar" öğretici olarak görev yapmaktadırlar.

d) **Başka Öğreticiler** : Yine günümüzde öğreticilik/önderlik görevi yerine getiren yazar ve araştırmacıların olduğu grup modernlik sürecinde zorunluluktan ortaya çıkmış toplumsal bir

gruptur. Kırdan kopuş sürecinde göç edenler kentlileşirken, yani geleneksellikten modernliğe geçişte “Dedelik/Babalık Kolu” nun Kızılbaşlar üzerinde işlevini yitirmesi ya da yerine getirememesi sonucu ortaya çıkan bir “tampon kurum” özelliği taşımaktadır.

Görüleceği gibi tüm Alevi toplulukları hangi açıdan ele alınırsa alınsın temel hareket noktası yani genel belirleyici Hz. Ali olmaktadır. Öğreticiler açısından bile konuya yaklaşıldığında, soydan gelme ya da o yola inanma bağlamında bile belirleyici olan Hz. Ali'ye olan bağlılık dahası onun koyduğuna inanılan, kurallara gösterilen liyakat esastır.

Ülkemizde yaşayan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî toplulukları sosyolojik açıdan analiz edersek, bu inanca bağlı toplulukları şu kategorilere ayırabiliriz ve inceleyebiliriz:

A. Yaşadıkları Bölgelere Göre Farklılaşan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar

a) Tarihi Yerleşim Alanlarında/Bölgelerinde Yaşayan Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler (Cumhuriyet öncesi ve sonrasında mevcut kırsal yerleşim alanlarında yaşamlarını sürdüren Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler)

b) Göç Sonrası Yerleşilen Alanlarda/Bölgelerde Yaşayan Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler (Ağırlıklı olarak 1950 sonrasında İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin vb. gibi daha çok kentsel alanlara göç eden Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler)

B. Dini Öğreticilerine/Önderlerine Göre Farklılaşan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar

Bu kategori iki değişik perspektiften değerlendirmeye tabi tutulabilir:

i) *Bağlı Oldukları Yaşayan Öğreticilere/Önderlere Göre Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar.*

a. Ocakzade Dedeler Koluna Bağlı Olarak Yaşayan Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşiler

1. Ocakzade Dedelere Bağlı Olanlar
2. Dikme Dedelere Bağlı Olanlar

b. Dedegan (Çelebiler) Koluna Bağlı Olarak Yaşayan Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşiler

1. Dedegan (Çelebiler) Koluna Bağlı Olanlar
2. İcazetli Dedelere Bağlı Olanlar

c. Babagan (Babalar) Koluna Bağlı Olarak Yaşayan Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşiler

1. Dedebabaya Bağlı Olanlar
2. Bağımsız Babalara Bağlı Olanlar
3. Bedreddini Babalara Bağlı Olanlar

d. Hiçbir Dini Öğreticiye/Öndere Bağlı Olmadan Yaşayan Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşiler

ii) *Geçmişte Yaşamış Olan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Büyüklerinden Birine Kendilerini Bağlı Saymalarına Göre Farklılaşan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar.*

a) Kendini Hacı Bektaş Veli'ye Bağlı Kabul Eden Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar

1. Hacı Bektaş Veli'yi Seven ve Kendinin Ona Bağlı Bir Kol Olduğunu Kabul Edenler
2. Hacı Bektaş Veli'yi Seven ve Kendinin Ondan Farklı Bir Kola Bağlı Olduğunu Kabul Edenler (Ocakzadeler gibi)

b) Kendini Başka Bir Erene/Veliye Bağlı Kabul Eden Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar (Bedreddiniler gibi)

C. Etnik Yapılarına Göre Farklılaşan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar

a) Türk/Türkmen Kökenliler

b) Kürt Kökenliler

c) Zaza Kökenliler

d) Arap Kökenliler

e) Arnavut Kökenliler

f) Acem Kökenliler

g) Diğer Kökenlerden Olanlar

D. Yerleşim Yerlerindeki Yoğunluklarına Göre Farklılaşan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar

- a. Yalnız Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Toplulukların Yaşadığı Alanlar
- b. Diğer İnanç Grupları ile Birlikte Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Toplulukların Bir arada Yaşadığı Alanlar

E. İbadet Uygulamalar ve Ritüellerde Farklılıkları Bulunan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Topluluklar

- a. Cem Ayini, Semah vb. Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Kaynaklarında Yer Alan Uygulamaları Benimseyen Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler
- b. Sünnî İbadet Uygulamalarını Benimseyen Kızılbaşlar/Alevi-Bektaşîler

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL YAKLAŞIMI

Giriş bölümünde açıklanan kuramsal çerçeve ile bilimsel yöntemi bağdaştıracak ve araştırmaya ışık tutacak bilgi toplama araçlarından yararlanılmıştır. Özet olarak tümdengelim ve tümevarım yaklaşımlarının araştırma içinde bütünleşmesine ve araştırmayı beklenen sonuca ulaştıracak birer araç olarak kullanılmalarına dikkat edilmiştir.¹⁰

Toplumbilimsel araştırmalarda, bilgiyi elde edebilmek ve düzenli bir biçimde ortaya koyabilmek için "bilimsel yöntem"den¹¹ yararlanılmak zorundadır. "Bilimsel yöntem, olguları ya da olgusal ilişkileri açıklamaya yarayan, mantıksal düşünme ve çıkarım kurallarını içeren bir süreçtir. Bilimsel yöntem hem tümevarımsal hem de tümden gelimseldir."

12

Yani "bilimsel yöntem, tümevarım ile tümdengelim yaklaşımlarının ayrı ayrı yeterli olmayışları sonucu, her ikisini de içeren, iki yaklaşımın bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır.

13

Bilimsel yöntemin temel özelliği, olgulardan hareket etmesi, nesnel gerçeğe, somuta veya nesnel varlığa dönük olmasıdır."

14

Bundan dolayı araştırmada, bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

15

Bu çalışmada istenilen bilgiye ulaşılabilme, sağlıklı sonuçlar alabilme - *elde edilen bilgilerin güvenilir ve geçerli olabilmesi*

için kullanılacak yöntem ve tekniklerin seçimi üzerinde önemle durulmuştur. Araştırma konusunu belirledikten sonra, öncelikli olarak "

Kızılbaşlık

" "

,

Alevilik

" "

,

Bektaşilik

" "

,

Rafızilik

" vb. gibi adlarla anılan topluluğu, doğrudan ya da dolaylı olarak ele alan kaynaklarla ilgili arşiv araştırması yapılmıştır.

16

Ayrıca sosyoloji alanında, "

bilimsel yöntem ve teknikler

" üzerine yazılı kaynaklardan

17

, yine sosyoloji ve ilahiyatın ortak alt dalı "

din sosyolojisi

" alanında yapılmış olan "

kuramsal çalışmalardan

" ve "

alan çalışmalarından

" faydalanılmıştır.

18

Yine bu araştırmaya derinlik kazandıracak halkbilim, antropoloji, etnoloji, ilahiyat vb. gibi bilim dallarında yapılan araştırmaların yöntem ve teknikleri incelenmiştir.

Araştırmada Kızılbaş/Alevi-Bektaşî toplulukların tümünü incelemenin olanaksızlığından dolayı - ana kitlenin bütünü yerine - topluluğu temsil edebilecek yani güvenilirliği ve geçerliliği olabilecek “temsili” bir parçasının incelenmesi benimsenmiştir. Alan araştırmasında tesadüfi örneklem ile belirlenen Kızılbaşlara/Alevi-Bektaşîlere, anket ve görüşme formu uygulanmıştır. Ayrıca katılımlı gözlem gibi veri toplama teknikleri kullanılmıştır. “Anket” ve “Görüşme Formu”nun hazırlanmasında izlenen yol şöyledir: Kızılbaş/Alevi-Bektaşî toplulukların yazılı kaynaklarıda²⁰, in anç ritüellerine ilişkin yol kuralları (erkanlar) esas alınarak, incelenecek alana uygun öncelikli sorular hazırlanmış, daha önce alan yönelik olarak yapılmış çalışmalar çerçevesinde eksikler gözden geçirilmiş ve bu sorular pilot çalışma sonrasında gerekli düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak anketler uygulanmıştır.

Oluşturulan anket²¹ ve görüşme formları²², katılarak gözlem tekniği kullanılarak ***İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergahı***

'nda ve

6.

-

7.

ve

8.

Uluslararası Hacı Bektaş

Veli'yi Anma Törenleri

'nde uygulanmıştır. Araştırma kapsamı yalnızca Alevilerle sınırlı tutulmuş, bu inanç yapısı dışında olduğunu belirten kişilere görüşme formu ya da anket uygulanmamıştır.

Çalışmanın bölümleri, belli başlı iki merkezde gerçekleştirildiği için araştırma; tanımlayıcı ve kesitsel bir araştırmadır.

1. EVREN ÖRNEKLEM

Alan araştırması bölümünde iş yeri ya da konutlar yerine, Kızılbaş/Alevi-Bektaşî toplulukların kutsal mekanları veya özel anma günlerinin seçilmesinde, bu topluluk üyeleri gündelik

yaşamlarında anket çalışmasına – dahası soru bile sorulmasına – pek sıcak bakmaması, ayrıca sorunların din/inanç gibi hassas bir konuyu içermesi gibi olumsuzluklardan dolayı ankete katılımın çok düşük düzeyde kalabileceği göz önüne alınarak araştırma alanı “**İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergahı**”

nda ve “

Uluslararası Hacı Bektaş Veli’yi Anma Törenleri”

belirlenmiştir. Yine görüşülmek istenen kitleye kolayca ulaşmak olanağı da yer seçiminin belirlenmesinde etkili olmuştur.

Tercih edilen mekanın ve topluluğa ait etkinliğin araştırma alanı olarak seçilmesinde, dergah bahçesinde “Şahkulu Sultan” ve diğer erenlere ait gömütlerin olması, dergahdaki mistik ortam, inanç ritüellerine yönelik faaliyetlerin olması, gelen topluluk üyelerinin aidiyet duygusu ile gerek anket, gerek görüşme formunun yanıtlanması sağladığı kolaylık belirleyici olmuştur. Bu ortamda görüşülmek istenen bireyler daha kolay ikna edilmiş, topluluk nezlinde inandırıcı olmayı sağlayan güven duygusu bu ortamda kolayca sağlanmış, görüşmeye katılanların zarar görmeyeceği duygusunu pekişmiş ve dolayısıyla araştırmaya katılım artmıştır. Özellikle Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı’nın yöneticilerinin araştırma boyunca sağladıkları çalışma mekanı ise, araştırmayı kolaylaştıran bir başka önemli etmendir.

Farklı yerleşim birimlerinden (kırsal ve kentsel alanlardan) gelen Kızılbaşların/Alevi-Bektaşilerin inanç uygulamalarını ve pratiklerini belirlemek ve de uygulama sıklıklarını belirleyebilmek için özellikle “Hacı Bektaş Veli”yi anma etkinliklerinde anketlerden faydalanılmıştır. Ancak kırsal ve kentsel mekanlara yönelik hazırlanan anket ve görüşme formu, özellikle medya etkisinden uzak olan ve kontrol grubu olarak belirlenen “*Nizip Abdalları*”na uygulanırken göçer-yarı göçer topluluklara yönelik bazı konular açısından eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir (Bu grubun yıl içi gerçekleştirdiği hareketlilik ve bu toplumsal hareketliliğin ortaya çıkardığı yapıyla ilgili soruların olmayışı gibi).

Bu araştırma yalnızca Kızılbaşlara/Alevi-Bektaşilere yönelik olduğu için bu inançtan olanlarla sınırlı tutulmuş, bu inanç yapısı dışında olduğunu belirten kişiler – örneğin, İstanbul ilinde araştırma kapsamında yer alan Şahkulu Sultan Dergahı’na veya Hacıbektaş ilçesindeki anma törenlerine, bir evliyaı ziyaret etmek, Kızılbaşların/Alevi-Bektaşilerin inançlarını izlemek ya da her ne amaç için gelirse gelsin Sünni inançtan olanlar, ülkemiz içinde yaşayan “İran Şiiliği”ne benzer özellikler taşıyan “*Caferiler*” ve özellikle Antakya ve çevresinde yaşayan “*Nusayriler*”, bu araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Zaman ve maddi olanaklar açısından “*Nizip Abdalları*” tam örneklem, araştırmanın diğer

bölümlerinde ise tesadüfi örneklem tekniği kullanılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN DEĞİŞKENLERİ

Araştırmanın bağımlı değişkenleri, inanç uygulamalarının biçimleri, inanç uygulamalarının sıklıkları, inançla ilgili bilgileri öğrenme yerleri, bağlı oldukları öğreticiler/önderleri değerlendirme biçimleri, hayır işlerine ait uygulamaları, ziyaret yerlerine ve boş inanma ile ilgili düşüncelerini anlatmaktadır.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise, Kızılbaş/Alevi-Bektaşî topluluğa ait bireylerin kendini dinsel ve etnik olarak tanımlama biçimi, bağlı oldukları öğreticiler/önderler, yaş durumları, cinsiyet , gelir düzeyi, eğitim düzeyi /öğrenim durumları, kitle iletişim araçlarını izleme durumları, medeni durumları, kırsal ya da kentsel alanlarda yaşamaları gibi toplumsal-ekonomik statüyü belirleyen değişkenleridir.

2. BİLGİ TOPLAMA ARAÇLARI

Gözlem

Özellikle “**Dede/Evlad-ı Resul /Seyyid**” veya “**Baba/Halifebaba/Dedebaba**” diye adlandırılan Kızılbaş/Alevi-Bektaşî topluluğun dini önderleri/öğreticileri ile görüşülmüş, ses ve/veya görüntü kayıtları alınmıştır. Özellikle kısa bir süreyi içeren

Hacı Bektaş Veli’yi Anma Törenleri

’ne ilişkin değerlendirmeleri daha geniş açıdan yapabilmek amacıyla Ağustos ayının 13 ile 20’si arasında Hacıbektaş ilçesinde kalınmıştır. İki öğretici/önder sayılan kolun önde gelen kişilerinin - Dedegan/Çelebiler Kolu’ndan

Doğan

ve

Yusuf Ulusoy

’un ve Babagan Kolu’ndan

Halifebaba Mustafa

Eke

’nin

23

- evlerinde kalınmış ve talib/derviş gibi bu şahsiyetlere bağlı insanların “ adak kurbanı”, “hakkullah/çiralık verme”, “meydan açma” vb. gibi inanç uygulamalarına yönelik ritüelleri gözlemlenmiştir. İstanbul’da yürütülen çalışmada, çoğunlukla görüşme formu kullanılmış ve ayrıca “

Cem Ayini

” “

,

Semahlar

" "

Muharrem Ayı

"ve "

Aşure Günü

" "

Adak Kurbanı

" "

Can Aşı

" "

Nevruz

" ve "

Kurban Bayramı

"

vb. gibi Alevilere ait önemli dönemler, inanç uygulamaları/pratikleri ve ritüeller, görüntü kayıtları da yapılarak izlenmiştir. Böylece konuya ilişkin bilgiler, belirgin ölçüde zenginleştirilmiştir.

Pilot Çalışma

Daha önce açıklanmış olan kurumsal çerçeveye göre hazırlanan " **Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Kültürünü Araştırma Anketi**

" (10 kişiye), "

Bektaşîliğin Babagan Kolu Öğreticileri: Halifebaba / Baba Görüşme Formu"

(5 kişiye)

ve "

Dedelik Kurumu Görüşme Formu"

(5 kişiye)Şahkulu Sultan Dergahı'nda toplam 20 kişiye uygulanmıştır. Pilot çalışmanın amacı, soruların ne kadar zaman aldığı, anketteki ve görüşme formundaki anlaşılmayan soru, sözcük ve cümlelerde ne gibi düzeltmelerin yapılması gerektiğini tespit etmek olmuştur.

Bu uygulama sonuçlarına göre, ankette ve görüşme formunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Düzeltmeler sırasında anketin ve görüşme formunun kapsam bakımından bütüncü bir görüşü yansıtması, araştırma probleminin çözümüne sağlayacağı katkı göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma konusunun karmaşıklığından dolayı soruların kapsamı, beklenen sonuçları aşacak, ancak, bizi beklenen amaca ulaştıracak biçimde düzenlenmiştir.

3. ALAN ÇALIŞMASININ SÜRESİ

Bu araştırmanın alan çalışması, olanaklar ölçüsünde görüşülebilen kişi sayısının artması amacıyla 1995-1996-1997 yıllarında 13 ve 20 Ağustos tarihlerini kapsayacak biçimde **Hacı Bektaş Veli'yi Anma Törenleri**

'nde, toplam 24 gün ve Ocak 1997-Temmuz 1998 döneminde

Şahkulu

Sultan Dergahı

'nda toplam 18 ay boyunca yürütülen çalışma süresini kapsamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi araştırma problemini çözebilmek için, çeşitli fırsat ve olanaklardan mümkün olabildiği kadar geniş ölçüde yararlanılmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışmada kent boyutunu verebilmek için, araştırmanın İstanbul'da yapılan kısmı bu kapsamda değerlendirilmiştir. Alan araştırmasına katılanlar içerisinde kent boyutunun ele alındığı bu bildiride **Hacı Bektaş Veli'yi Anma Törenleri**'nde yapılan çalışma kapsam dışında bırakılmıştır. **ŞahkuluSultan Dergahı'**

nda yapılan çalışma sırasında elde edilen verilerin tümünün bu makalede değerlendirmeye tutulması yer ve zaman açısından olanaklı değildir. Tüm araştırmaya ilişkin sonuçlar/kalan veriler daha sonra kitap olarak yayınlanacaktır.

Araştırmaya katılanların bir bölümü –103 anket – ya görüşülenlerin görüşme sırasında mekandan (Şahkulu Sultan Dergahı'ndan) ayrılmak zorunda olmaları , ya da anket sorularının uzunluğu nedeniyle soruların bazı görüşülenleri sıkılıp görüşmeyi yarıda bırakması gibi nedenlerden dolayı değerlendirme dışı bırakılmıştır. Yine araştırmanın başlangıç döneminde yer alan ve anketçi olarak kullanılan Alevilik-Bektaşilik Temel Eğitim Kursu öğrencilerinin, görüşmeler sırasında jest ya da mimiklerle görüşülenleri yönlendirdikleri görüldüğü için 74 anket geçersiz sayılmış ve bu aşamadan sonra çalışma yeniden **Şahkulu Sultan Dergahı'**nda bizzat araştırmacılar

Sosyolog Ali AKTAŞ

ve

Siyasal Tarihçi Ali YAMAN

tarafından,

Hacı Bektaş Veli'yi

Anma Törenleri

'ndeki anketler ise

Sosyolog Ali AKTAŞ

ve

Sosyolog Çiğdem AKTAŞ

tarafından araştırma için seçilen iki alanda uygulanmıştır.

IV. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya katılanların bir bölümü -değerlendirme dışında bırakılan 103 anket kağıdı- gerek anket soruların uzunluğu nedeniyle görüşmeye ayırdıkları süre içinde dergahtan ayrılmak zorunda oluşları, gerek soruların bazı görüşülenleri sıkılması gibi nedenlerden dolayı bu çalışma dışında bırakılmıştır. Alan araştırmasına katılanlar içerisinde kent toplumunun ele alındığı bu bildiride “Hacı Bektaş Veli yi Anma Etkinlikleri”nde yapılan anket çalışmaları da kapsam dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla “Şahkulu Sultan Dergahı”nda yapılan 1623 anketin belli bir bölümünün sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Tüm araştırmaya ilişkin sonuçlar daha sonra yayınlanacaktır.

TABLO- 1: GÖRÜŞÜLENLERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

CİNSİYET	SAYI	YÜZDE
Erkek	1214	

74.80

Kadın

409

25,20

TOPLAM

1623

100.00

Araştırmada görüşülenlerin ancak dörtte birini kadınlar/genç kızlar oluşturmaktadır. Ancak kadınlar sayısal açıdan 409 kişi yani tüm görüşülenlerin % 25'i ile yeterli bir örneklem oluşturmaktadır. Görüşülen kitle, Türkiye'nin nüfus profilinden iki açıdan farklılık göstermektedir.

Birincisi, görüşülenler en az 16 yaşında ya da 16 yaşından büyük olması koşulu ile görüşmeler sınırlandırılmış, dolayısı ile 16 yaşının altını oluşturan Türkiye nüfus profilinin yaklaşık % 34'ünü

TABLO- 2: GÖRÜŞÜLENLERİN YAŞA GÖRE DAĞILIMI

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

YAŞ

SAYI

YÜZDE

16-20

293

18.05

21-25

82

5.05

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

26-30

79

4.87

31-35

88

5.52

36-40

114

7.02

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

41-45

158

9.74

46-50

166

10.23

51-55

198

12.20

56-60

222

13.68

61 yaş ve üstü

223

13.74

TOPLAM

1623

100.00

oluşturan kesim (çocuklar, gençler) araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. İkincisi ise, “***Şah kulu Sultan Dergahı***

”

nın daha çok orta yaş ve üstünde olanlarca ziyaret edilmesi, görüşülenlerin Türkiye’nin

demografik yapısından farklı yapı arz etmesinin de başlıca nedeni olarak gösterebiliriz. Tablo-1’de bakıldığında görüşülenlerin 16-25 yaş arasında yer alanlar (gençler) görüşülenlerin %23.10’nu; 26-45yaş arasında yer alanlar (orta yaş grubu) %27.08’ini; 45 yaş ve üstünde olanlar (yaşlı grup) ise %49.82’ sini oluşturmaktadır.

TABLO- 3: GÖRÜŞÜLENLERİN MEDENİ DURUMA GÖRE DAĞILIMI

MEDE	Nİ DURUM
------	----------

SAYI

YÜZDE

Evli

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

884

54.47

Bekar

421

25.94

Dul (Eşi ölmüş)

193

11.89

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Boşanmış

97

5.98

Birlikte yaşayan

3

0.18

Ayrı yaşayan

25

1.54

TOPLAM

1623**100.00**

Topluluğun kentte yaşayanları üzerine yapılmış bir araştırmanın olmayışı karşılaştırma ve değişme bazında değerlendirmeyi de güçleştirmektedir. Ancak temel Alevi kaynaklarında ve kırsal kesimde pek sık görülmeyen – hoş karşılanmayan - boşanma olgusu vb. gibi durumlar ile ilgili bazı bulgulara araştırmada rastlanmıştır. Sanayileşme, teknolojik gelişmeler, eğitimin yaygınlaşması, ekonomik gelişmeler vb. gibi faktörler, aile-içi (karı-koca, anne-çocuk, baba-çocuk) ve aile-dışı (akrabalar ve diğer yakınlarla) ilişkilerin değişmesine neden olmuştur. Bu yapılanma kadının özgürleşmesine, ailenin kuruluş biçimi, yapısı ve işlevlerinin de farklılaşmasına yol açmıştır. Aleviliğin mensupları üzerinde etkisi geçmişe oranla zayıflamakla birlikte, bu farklılaşma ve değişmedeki etkisi ise iki yönlüdür: Geleneksel yapısında barındırdığı bazı unsurlar örneğin kaç-göç (kadının saklanması) olgusunun olmaması eğitime yönelen kızların yolunu açarken olumlu; eğitim sonucunda geleneksel normlardan uzaklaşan kadının konumuna, örneğin kadının yönetici ya da dinsel önder olmasını engelleyici gizli biçimde tepki gösterme de olumsuz yönünü oluşturmaktadır. Bu yapı özel bir çalışma ile daha belirgin ve nesnel olarak ilerde yapılacak araştırmalarla ortaya çıkarılacaktır.

TABLO- 4: GÖRÜŞÜLENLERİN HANELERİNDE BULUNAN KİŞİ SAYISI

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

HANEHALKI SAYISI

SAYI

YÜZDE

1-2

244

15,03

3-4

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

458

28,22

5-6

340

20,95

7-8

275

16,95

9-10

207

12,75

10'dan fazla kişi

99

6.10

TOPLAM

1623

100.00

Kırsal alanda hane halkı sayısı ile karşılaştırıldığında, kentteki hane halkı sayısının giderek azaldığını, ancak kent ortamında geçim zorluğu vb. nedenlerle yaygın olan geçici geniş ailenin bir tampon kurum özelliği taşıdığını söyleyebiliriz. Yani kentte yaşayan çekirdek aileler, kırsal bölgelerde yaşayan kardeşler, teyzeler, amcaların kentteki yaşama başlangıçlarında kalacağı yer bakımından bir mekan işlevi üslenmektedir. Ekonomik denge sağlanana kadar çekirdek aileler, geçici geniş aileye dönüşerek tüm ihtiyaçların çalışan üyelerince sağlandığı bir yapıya bürünmektedir.

TABLO- 5: GÖRÜŞÜLENLERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

EĞİTİM	MÜDURUMU
--------	----------

SAYI

YÜZDE

Okur-yazar değil

133

8.19

Okur-yazar

112

6.90

İlkokul mezunu

520

32.04

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Ortaokul ve dengi okul mezunu

194

11.95

Lise ve dengi okul mezunu

503

31.00

Üniversite mezunu

159

9,80

Diğer

2

0.12

TOPLAM**1623****100.00**

İbadet ve inanç uygulamalarını da içeren bu merkezin daha çok belli bir yaş grubunun üzerinde olanlar için çekim merkezi olduğu gözlemlenmektedir. Gençler ise, sayısal açıdan fazla bir ağırlığa sahip olmamakla birlikte çeşitli kurslar (Saz, Semah ve Alevilik Temel Eğitim Kursları) Dergah için önem taşımaktadır. Ancak o gençlerin sürekliliği yalnızca katıldığı kursların süresi ile sınırlı olmaktadır. Görüşülenlerden yaşlı kesim içinde okuma-yazma bilmeyenler önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle bu grup içindekiler 1970 öncesi İstanbul'a yerleşen ve çoğunlukla hizmet sektöründe (kapıcılık, hamallık vb. işlerde) çalışanlardan oluşmaktadır. Okur-yazar olmayanlar için belirtilecek bir başka özellikte, okuma-yazma bilmeyen grubun büyük oranda kadınlardan oluştuğudur(okuma-yazma bilmeyen 133 kişinin, 103'ü kadındır). Okur-yazar olmayan grup içinde yer alanlarda da belirgin özellik; orta yaş üzerinde olanlar ve bunların arasında da kadınlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Son olarak genç kuşak içinde değerlendireceğimiz grup içinde üniversite mezunları bakımından da %53.16'sı (159 kişinin 84'ü) kadınlardır. Bu toplumsal değişim sürecinde kadının giderek toplumsal hayatın her sahasında yerini almaya başladığının göstergesidir.

TABLO- 6: GÖRÜŞÜLENLERİN GELİR DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

GELİR DURUMU

SAYI

YÜZDE

25 milyon lira ve altı

195

12.01

26-40

105

6.47

41-55

152

9.37

56-70

263

16.20

71-85

286

17.62

86-100

195

12.01

101-115

86

5.30

116-130

75

4.62

131-145

82

5.05

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

146 milyon lira ve üstü

168

10.35

Yanıtsız

16

0.99

TOPLAM

1623

100.00

1950 sonrası kentlere başta iş, eğitim olmak üzere, daha iyi olanaklar için göç eden Alevilerin

yaklaşık yarım yüzyıllık dönemde henüz istenilen, mevki ve ekonomik şartlara sahip olamadıkları tespit edilmiştir. Ancak % 15'inin ekonomik açıdan iyi olanaklara sahip oldukları, % 22'sinin orta ekonomik yapı içinde bulundukları, % 34'ünün orta grup ile alt grup arasında ve % 29'unun ise en alt ekonomik yapı içinde yer aldıkları ortaya çıkmıştır.

Bütün görüşülen Alevilerin içinde ancak % 2'si en üst ekonomik dilim içindedir. Yoğun bir biçimde yurt-dışına göç etmelerine rağmen, topluluk üyelerinin eğitim, kültür çerçevesinde yeterli donanıma ulaşamayarak, elde ettikleri geliri iyi kullanamadıkları da ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik açıdan zayıf olan Alevilerin büyük bir bölümü, 1980-1990 ve 1990 sonrasında İstanbul'a göç etmiş topluluk üyelerinden oluşmaktadır. Varlıklı olanlar ise, daha çok eğitilmiş ve siyasal partilerle (özellikle başta DYP, ANAP, CHP ve DSP ile) doğrudan ya da dolaylı ilişkili kent kültürünü yaşamayı hedefleyenlerden topluluk üyeleridir.

TABLO- 7: GÖRÜŞÜLENLERİN KENDİNİ EKONOMİK OLARAK TANIMLAMALARINA GÖRE DAĞILIMI

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY

SAYI

YÜZDE

Üst (Zengin)

76

4.68

Ortanın Üstü

151

9.30

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Orta

429

26.43

Ortanın Altı

651

40.11

Alt (Fakir)

316

19.47

TOPLAM

1623

100.00

Kentsel doku içinde yer almakla birlikte, kent kültürü içindeki ekonomik paydan, kültürel etkinliklerden ve diğer toplumsal hizmetlerden de, çok az ya da nerdeyse hiç yararlanamayan Alevilerin büyük bir bölümü ekonomik açıdan çok olumsuz koşullarda metropol kent İstanbul'a yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu yapı zaman zaman kentsel mekan içinde "kentsel gerilimleri" de besleyen ana neden olarak karşımıza çıkmaktadır. (Gazi Mahallesi Olayları gibi.)

Alevilerin yaklaşık % 5'lik dilimi kendini üst gelir grubunda (zengin olarak) kabul ederken, buna karşılık % 20'lik dilimi alt gelir grubu içinde kendilerini değerlendirmeleri Ülkedeki gelir

dağılımındaki çarpıklığın daha keskin olarak Alevilerde de olduğunu göstermektedir. Kendini ekonomik açıdan değerlendiren Alevilerin, ekonomik yönden kendilerini yetersiz olarak görmeleri siyasal tercihlerinde ve toplumsal adalet anlayışlarında farklı taleplerinin olmasında etkili olmaktadır.

TABLO- 8: GÖRÜŞÜLENLERİN MESLEKLERE GÖRE DAĞILIMI

MESLEKLER

SAYI

YÜZDE

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

İşçi

335

20,64

Memur

189

11,65

Esnaf

247

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

15,22

Ev kadını

116

7,15

Emekli

268

16,51

Çiftçi

16

0,98

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Öğrenci

177

10,91

İşsiz

113

6.96

Serbest

137

8.44

TOPLAM

1623

100.00

Çoğunluğu yani % 63.15'i işçi, işçi emeklisi, ev kadını, öğrenci, çiftçi, ve işsizlerden oluşan bu kitlenin % 15.22'si esnaf – bu kısımda yer alanların büyük bir bölümü küçük işletmeci – olduklarını belirtmişlerdir. Ancak esnaf grubunun bir bölümü ile serbest meslek grubunun büyük çoğunluğu aynı zamanda ekonomik açıdan en varlıklı grup içinde kendini görmektedir.

Kent ortamında yaşayan Alevilerin yoğun olarak göç ettikleri yerler göz önünde bulundurulduğunda, Doğu Anadolu Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nden geldikleri görülmektedir. Ziyaret ya da ibadet etme amacıyla gelenlerin İstanbul'a geldikleri bölgeler, Şahkulu Sultan Dergahı'nda günümüzde sürdürülen erkan uygulaması ve bu topluluk üyelerinin bağlı oldukları dini şahsiyetle bağımlı bir yapıyı da ortaya koymuştur. Ağırlıklı olarak sırası ile Doğu Anadolu (Erzincan, Malatya, Tunceli, Elazığ, Bingöl, Muş, Kars ve Erzurum illeri), İç Anadolu (Sivas, Yozgat, Kırşehir, Ankara ve Kırıkkale illeri), Ege (İzmir, Manisa, Aydın, Afyon, Denizli, Kütahya ve Muğla illeri), Akdeniz (K. Maraş, Mersin, Adana, Hatay, Isparta, Burdur ve Antalya illeri), Karadeniz (Tokat, Çorum, Amasya, Samsun, Ordu ve Kastamonu illeri), Marmara (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Balıkesir, Bursa ve Bilecik illeri) ve Güney Anadolu (Adıyaman, G. Antep, Diyarbakır ve Ş. Urfa illeri) bölgeleridir. Bu dağılım bize Anadolu Alevilerinin ağırlıklı olarak "Dedelere" bağlı olduğunu da göstermektedir.

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

TABLO- 9: GÖRÜŞÜLENLERİN İSTANBUL’A YERLEŞMEDEN ÖNCE YAŞADIKLARI BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI

İSTANBUL’A YERLEŞMEDEN ÖNCE YAŞADIĞI BÖLGE

SAYI

YÜZDE

Akdeniz Bölgesi

66

4.07

Doğu Anadolu Bölgesi

1021

62.91

Ege Bölgesi

93

5.73

Güneydoğu Anadolu Bölgesi

23

1.41

İç Anadolu Bölgesi

302

18.61

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Karadeniz Bölgesi

57

3.51

Marmara Bölgesi

49

3.02

Başka

12

0.74

TOPLAM

1623

100.00

İstanbul'da ikamet eden Alevilerin: Yaklaşık % 20'si Türkiye'de yoğun olarak göç olgusunun başladığı ilk dönem olan 1950-1970 yılları arasında; 1970-1980 yılları arasında yaklaşık % 29'u; 1980-1990 yılları arasında yaklaşık % 34'ü ve 1990 sonrası ise yaklaşık % 17'si yaşadıkları yerleşim birimlerinden göç ederek İstanbul'a yerleşmişlerdir. (Bu sonuçları incelerken görüşülenlerin yaş olarak 16 yaşından küçük olmadığı gözden kaçırılmamalıdır.)

TABLO- 10: GÖRÜŞÜLENLERİN İSTANBUL'DA OTURMA SÜRELERİ

İSTANBUL'DA OTURMA SÜRESİ

SAYI

YÜZDE

Doğduğundan Beri

411

25.32

1-5

186

11.46

6-10

193

11.89

11-15

201

12.38

16-20

305

19.79

21 yıl ve daha fazla

327

20.14

TOPLAM

1623

100.00

Doğu Anadolu Bölgesi'nden gelen topluluk üyelerinin yoğunluğu, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yurttaşı olan, ancak konuşma dilinde farklılık arz eden bir yapının, yani farklı etnik kökenden gelen Alevilerin de karşımıza çıkmasında etkili olmaktadır. Dinsel açıdan farklı etnik yapılardan oluşan ve üst kimlik/üst kültür olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Alevilerin etnik yapısında, Zaza ve Kürtlerin oranı, bu araştırmada çeşitli tahminlerden yüksek çıkmıştır. Ancak bu bulgular Türkiye'deki Alevilerin içindeki veya ülkemizde yaşayan Zaza ya da Kürtlerin oranını yansıtmaz. Çünkü bu durum araştırma alanı olarak seçilen "***Şahkulu Sultan Dergahı***"nın - eskiden

TABLO- 11: GÖRÜŞÜLENLERİN KENDİLERİNİ TANIMLADIKLARI ETNİK KÖKEN

ETNİK KÖKEN

SAYI

YÜZDE

Türk/ Türkmen

824

50,77

Zaza

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

217

13,37

Kürt

293

18,05

Arap

12

0.74

Arnavut

98

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

6.03

Acem

5

0.31

Tahtacı

38

2.34

Çepni

43

2.65

Nalcı

5

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

0.31

Sıraç

19

1.17

Abdal

56

3.45

Diğer

13

0.80

TOPLAM

1623

100.00

“Babagan Kolu”na ait Bektaşî Dergahı’nın - 1983 yılından başlanarak Doğu Anadolu Bölgesi’nde etkin olan “Ocakzade Dedeler Kolu”na bağlı kişiler tarafından yeniden onarılması ve “Ocakzade Dedeler” ile “taliplerinin” geleneklerini/erkanlarını bu dergahta sürdürmeleri böyle bir oranın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Elimizde bulunan kaynaklar, belgeler ve yaptığımız diğer araştırmalar,

Alevi inancını benimseyen Zaza ve Kürt kökenlilerin oranının, bu çalışmada tespit edilenden çok

daha az olduğunu göstermektedir. Bu durum ancak Türkiye genelinde yapılacak daha geniş boyutlu araştırmalarla da ortaya konulabilecektir (Örneğin, Marmara Bölgesi'nde yer alan Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Balıkesir, Bilecik ve Bursa'da; Ege Bölgesi'nde yer alan İzmir, Manisa, Afyon, Aydın, Denizli, Kütahya ve Muğla'da; Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Isparta, Burdur, Antalya, Mersin, Hatay ve Adana'da(son üç ilde Arap kökenli Aleviler/Nusayriler ağırlıklı olmak üzere); İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Eskişehir, Ankara, Kırıkkale, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat ve Kayseri'de; Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Kastamonu, Çorum, Amasya, Samsun, Ordu ve Tokat'ta; Doğu

TABLO- 12: GÖRÜŞÜLENLERİN KONUŞABİLDİKLERİ DİLLERE/LEHÇELERE GÖRE DAĞILIMI

KONUŞULAN DİL

BİLEN

BİLMEYEN

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

SAYI YÜZDE

SAYI YÜZDE

Türkçe

1623

100.00

-

-

Kürtçe

246

15.16

1377

84.84

Zazaca

419

25.82

1204

74.18

Arapça

30

1.85

1603

98.15

Arnavutça

98

6.04

1525

93.96

Diğer

16

0.99

1607

99.01

Anadolu Bölgesi'nde Kars'ta; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Diyarbakır (yedi köy) ve Ş.Urfa (bir köy) gibi yerleşim bölgelerinde yaşayan Alevilerin çoğunluğu Türkmen ya da kısmen Yörük kökenlidir. Bu yörelerdeki Alevilerin % 93'ü Türkmen (Çepni, Amuca, Abdal, Tahtacı ve Sıraç vb. gibi adlarla anılan topluluklar bu başlık altında toplanmıştır) % 5'i Yörük ve % 2'si ise etnik köken açısından farklı topluluk üyelerinden oluşmaktadır .Bu sınıflama içinde Arap kökenli Alevi olan Nusayriler kapsam dışı tutulmuştur.

TABLO- 13: GÖRÜŞÜLENLERİN AİLESİNDE KONUŞULAN DİL/LEHÇELERE GÖRE DAĞILIMI

AİLESİNDE KONUŞULAN DİL

SAYI

YÜZDE

Türkçe

1396

86.01

Kürtçe

375

15.16

Zazaça

654

40.30

Arapça

83

5.11

Arnayutça

109

6.71

Diğer

26

1.60

Akdeniz Bölgesi'nde K.Maraş'ta; İç Anadolu Bölgesi'nde Sivas'ta; Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzincan, Tunceli, Erzurum, Elazığ, Malatya, Muş ve Bingöl'de; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman ve G.Antep gibi yerleşim birimlerinde etnik açıdan Türkmen, Kürt ve Zaza kökenliler ayrı veya bazı köylerde birlikte karışık olarak yaşamaktadır. Yaklaşık olarak bu yöredeki Alevilerin % 61'i Zaza; % 23'ü Kürt ve % 16'sı Türkmen'dir.

Görüşülen kişilerin ailesinde konuşulan dil/lehçe olarak Türkçe'yi bilenlerin oranı % 85 iken, görüşülen kişilerde bu oranı % 100'dür. Yine görüşülenlerin ailesinde konuşulan dil/lehçe olarak %15.16'lık oranla Kürtçe ve % 40.30'luk oranla Zazaca yer alırken, görüşülen kişilerde bu oran Kürtçe'de % 15.16 ile aynı kalırken, Zazaca % 25.82'lik orana gerilemiştir. Konuşma dili/lehçesi dışında görüşülenlerin kendilerini etnik açıdan - bu etnik tanımlamadan çok emik tanımlama da diyebileceğimiz bir yapıyı ifade eden - tanımlamalarında, %60.69'u kendisini Türkmen olarak (Türk/Türkmen % 50.77; Tahtacı % 2.34; Çepni % 2.65; Nalcı % 0.31; Sıraç % 1.17; Abdal % 3.45), %18.05'i Kürt (Zaza kökenlilerin % 2.89'u da kendini Kürt kökenli saymaktadır.), % 13.37'de kendisini Zaza olarak tanımlamaktadır. Son dönemlerde belirgin bir biçimde etnik açıdan farklı olan toplulukların/bireylerin, emik yaklaşımla kendilerini olduğundan farklı etnik bir kimlik içinde tanımladıkları -Zazaca konuşanların emik açıdan kendilerini, Türk veya Kürt kabul ettikleri- görülmektedir. Zazaların ya da Kürtlerin etnik kökenlerine ilişkin pek çok tez ileri sürülmesine karşın, etnik kökenler üzerine araştırma yapmak bu çalışmanın kapsamını aşan bir

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

değerlendirmedir ve farklı bir çalışma alanına girmektedir. Bu konu “etnoloji”, “etnik sosyoloji”, “etnik antropoloji”, “etnomüzikoloji”, “halkbilimi”, “etnik dil bilimi” ve “tarih bilimi” alanlarında yapılacak nesnel araştırmalarla ortaya konulabilecek bir araştırma alanıdır.

TABLO- 14: GÖRÜŞÜLENLERİN KENDİLERİNİ İNANÇ AÇISINDAN TANIMLAMA BİÇİMİ

KENDİNİ İNANÇ AÇISINDAN TANIMLAMA BİÇİMİ

SAYI

YÜZDE

Alevi

923

56.87

Bektaşî

94

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

5.79

Alevi-Bektaşî

215

13.24

Kızılbaş

169

10.41

Şii

46

2.83

Şia

2

0.12

Caferi

121

7.46

Bedreddini

15

0.92

Başka

38

2.34

TOPLAM

1623

100.00

İnançlarını kendileri açısından nasıl tanımladıklarına gelince, gerek geleneksel açıdan, gerek başka inançtan olanlarca topluluk üyelerini tanımlamada kullanılan Kızılbaş kavramı bugün bile kullanılmaktadır. Eskisi kadar yaygın olmasa bile bu ad topluluk üyelerinin %10'u tarafından kendilerini adlandırma kullanılmaktadır. %56..87'si kendini yalnızca Alevi olarak tanımlarken %13.24'ü ise Hacı Bektaş Veli'ye olan bağlılıklarınında bir göstergesi olarak Alevi-Bektaşî adını kullanmayı tercih etmektedir. 19. Yüzyıl sonlarına doğru kullandığı belirtilen Alevi adını topluluk nezlinde yaklaşık %70 gibi bir oranda kabul gördüğü ortaya çıkmıştır. Caferi olarak kendini

tanımlayanlarda %7.46 gibi bir oranla topluluk arasında yer almaktadır

TABLO- 15: GÖRÜŞÜLENLERİN KIZILBAŞLIĞI / ALEVİ-BEKTAŞİLİĞİ TANIMLAMA BİÇİMİ

KIZILBAŞLIĞI /

ALEVİ-BEKTAŞİLİĞİ TANIMLAMA

SAYI

YÜZDE

Dindir (Tek Başına İslamiyet'ten Ayrı Bir İnanç)

168

10.35

Mezheptir

705

43.43

Tarikattır

169

10.41

Kültürdür

262

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

16.14

Yaşam Tarzıdır

274

16.88

Başka

45

2.77

TOPLAM

1623

100.00

Alevi adı etrafında biçimlenen bu kimlik anlayışın içinde yer alan topluluk üyeleri, bu adın bir inançla ilgili olduğu yönünde %64.19 ile görüş bildirmişlerdir. Ancak bu yanıtı verenlerin %10.35'i İslamiyet'ten bağımsız bir inanç olduğunu belirtmişlerdir. Aleviliği, kendilerine göre son derece değişik biçimde tanımlamanın yalnız örgütlerde değil kitle içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Kültür ya da yaşam biçimi olarak algılayanların toplamı %33.02 gibi yüksek orandadır. Bu durum kimlik tanımlamayla ilgili bazı zorlukların daha uzun süre devam edeceğinide göstermektedir. Unutulmamalıdır ki inancın (yani dinin) etrafında oluşan ve her topluluğun ya da toplumun bir kültürü ve yaşam tarzı olarak ortaya çıkan kültürel yapı ve yaşam biçimi araştırmacılarca göz ardı edilmektedir. Bu süreçte araştırmacıların bir bölümü tarafından Aleviliği açıklarken ileri sürülen yalnız kültür ve yaşam biçimi yaklaşımları söylemden öteye geçmeyen ve Aleviliği tanımlamayı da güçleştiren içi doldurulmamış kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

TABLO- 16: GÖRÜŞÜLENLERİN KIZILBAŞLIKLA / ALEVİ-BEKTAŞİLİKLE İLGİLİ BİLGİ
EDİNME YOLLARI

ALEVİLİKLE İLGİLİ BİLGİ EDİNME YOLLARI

SAYI

YÜZDE

Kendi Kendine Okuyup, Araştırarak

831

51.26

Aileden

218

13.43

Okullardan

53

3.26

Akrabalardan

5

0.31

Yetişkinlerden

8

0.39

Dedelerden/Rehberden

444

27.36

Babalardan

33

2.03

Din Adamlarından

30

1.85

TOPLAM

1623

100.00

Topluluk üyelerinin Alevilikle ilgili bilgi edinme yollarında çoğunluğun %51.26'sı nın kendi kendine okuyup araştırarak yanıtını verdiğini görmekteyiz. Ancak kendi kendine araştırarak bilgi edinme yollarıyla ilgili söylenenlerin pek sağlıklı olmadığını ortaya çıkmaktadır. Topluluk üyelerinin

TABLO- 17: GÖRÜŞÜLENLERİN KIZILBAŞLIKLA / ALEVİ-BEKTAŞİLİKLE

YA DA DİN İLE İLGİLİ KİTAP OKUMA SIKLIĞI

ALEVİLİKLE/DİNLE İLGİLİ KİTAP OKUMA SIKLIĞI

SAYI

YÜZDE

Düzenli Olarak Her Gün

121

7.46

Cuma Akşamları

97

5.98

Ara Sıra

356

21.93

Kutsal Sayılan Günlerde (Muharrem, Nevruz vb. gibi

589

36.29

Hiç Okumam

460

28.34

TOPLAM

1623

100.00

%28.34'ü hiç okumadığını, %36.29'u çok nadir olarak konuyla ilgili olarak kitap okuduğunu, %21.93'ü ara sıra okuduğunu belirtmiştir. Yani konuyla ilgili okuma alışkanlığının olmadığını ya da son derece zayıf olduğu görülen %86.56'lık bir kitle ortaya çıkmıştır. Yine konuyla ilgili, gerek program, gerek söyleşi ya da toplantı izleme veya takip etme düzeyinin hiç olmadığı veyahut son derece zayıf olduğu %75.29'luk bir kitlenin varlığı, bize konuyla ilgili bilgili kişi sayının son derece az olduğu gerçeğine götürmektedir.

TABLO- 18: GÖRÜŞÜLENLERİN ALEVİ-BEKTAŞİLİKLE YA DA DİN İLE İLGİLİ OKUDUĞU KİTAPLAR

OKUNAN KİTAPLAR

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

Buyruk

583

35.92

1040

64.08

Hüşniye

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

326

20.09

1297

12.79

Cenknameler

668

41.16

955

58.84

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Kumru

323

19.90

1300

80.10

Menkıbeler

339

20.89

1284

79.11

Vilayetname

380

23.41

1243

76.59

Kur'an-ı Kerim

320

19.72

1303

80.28

Cönkler

45

2.77

1578

97.23

Diğer

127

7.83

1496

92.17

İnanan/dindar bir insanın, inancıyla ilgili bazı temel ilkeler hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir. Alevilikteki On İki İmamlar'ın, Ehl-i Beyt'in adlarını bilme gibi. Dini bilgi düzeylerini yeterli görüp görmemeleri, dini bilgilerin öğrenildiği kaynaklar, eserler önem taşımaktadır. Görüşülenlerin evlerinde ne tür dini kitapların bulunduğu gelince; gerek Alevilik gerek diğer dini yayınların topluluk üyelerinin yarıya yakınında hiç bulunmadığı biçiminde bir sonuçla karşılaşılmıştır. Kitap açısından son derece kısıtlı kaynakların varlığı da topluluk üyelerinin konu ile ilgili okuma düzeyine paralellik arz etmektedir. Okunması kolay olan Hz.Ali'nin Cenkleri, İmam Cafer Buyruğu, Şeyh Safi Buyruğu, Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi, Hüsniye, Kumru, Menakıbnameler, Kur'an-ı Kerim (Meal olarak), Cönkler ve İslam İlmihali gibi kitaplar topluluk üyelerinde bulunmaktadır.

TABLO- 19: GÖRÜŞÜLENLERİN KIZILBAŞLIKLA / ALEVİ-BEKTAŞİLİKLE İLGİLİ PROGRAM, SÖYLEŞİ VE TOPLANTI İZLEME SIKLIĞI

İZLEME SIKLIĞI

SAYI

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

YÜZDE

Hiç Kaçırmam

401

24.71

Zaman zaman

323

19.90

Dinlemem

899

55.39

TOPLAM

1623

100.00

Alevilikle ilgili söyleşi, toplantı ve radyo ya da televizyon programlarını da izleme oranı oldukça düşüktür. Topluluk üyelerinin yoğun olarak izledikleri veya dinledikleri konuşmalardan daha ziyade deyiş, nefes ve gülbangların yer aldığı programlardır. Bunun dışında konuşma ve anlatım içerikli olan toplantı ve benzeri etkinliklere pek rabet etmemekteler.

TABLO- 20: GÖRÜŞÜLENLERİN ALEVİLİKLE İLGİLİ KENDİ BİLGİ DÜZEYLERİNİ TANIMLAMA BİÇİMİ

ALEVİLİKLE İLGİLİ KENDİ BİLGİ DÜZEYİNİ TANIMLAMA

SAYI

YÜZDE

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Yüksek

443

27.30

Orta

283

17.44

Az

365

22.49

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Bilgim Pek Yok

412

25.39

Bilmiyorum

117

7.20

Yanıtsız

3

0,18

TOPLAM

1623

100.00

Okuma oranlarının düşüklüğü, kendilerine yönelik toplantı vb. etkinliklere katılmanın yanı sıra, Cem'e katılmanın da düşük olduğu topluluk üyelerinin kendi bilgi düzeylerini fazla abarttıkları görülmüştür.

TABLO- 21: GÖRÜŞÜLENLERİN BAĞLI OLDUKLARI ÖĞRETİCİ/ÖNDERLERE GÖRE DAĞILIMI

ÖĞRETİCİLER/ÖNDERLER

SAYI

YÜZDE

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Ocakzade Dedelere

1154

71.10

Çelebilere

227

13.99

İcazetli Dedelere

62

3.82

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Babalara

49

3.02

Hem Dede Hem Babalara

21

1.29

Başka

110

6.78

TOPLAM

1623

100.00

Sürdürülen erkan uygulaması ve bu topluluk üyelerinin bağlı oldukları dini şahsiyetler bakımından Alevilerden Erzincan, Malatya,Tunceli, Elazığ, Bingöl, Muş, Kars, Erzurum (Doğu Anadolu Bölgesi), İzmir, Manisa, Aydın, Afyon, Denizli, Kütahya, Muğla (Ege Bölgesi), K.Maraş, Mersin, Adana, Hatay, Isparta, Burdur, Antalya (Akdeniz Bölgesi), Adıyaman, G.Antep, Diyarbakır ve Ş.Urfa (Güney Anadolu Bölgesi) illerinde yaşayanları “**Ocakzade Dedeler Kolu**”n a; Sivas, Yozgat, Kırşehir, Ankara, Kırıkkale (İç Anadolu Bölgesi), Tokat, Çorum, Amasya, Samsun, Ordu, Kastamonu (Karadeniz Bölgesi), Balıkesir, Bursa ve Bilecik (Marmara Bölgesi) illerinde yaşayanları “

Çelebi (Dedegan) Kolu

”na bağlıdır. Bu dağılım bize Anadolu Alevilerinin ağırlıklı olarak “Dedelere” bağlı olduğunu da göstermektedir. “

Babagan Kolu

”na bağlı olanlar Sivas,Yozgat, Kırşehir, Ankara , Kırıkkale (İç Anadolu Bölgesi), İzmir, Manisa, Aydın, Afyon, Denizli, Kütahya, Muğla (Ege Bölgesi), Mersin, Adana, Isparta, Burdur, Antalya (Akdeniz Bölgesi), Tokat, Çorum, Amasya, Kastamonu (Karadeniz Bölgesi), Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Balıkesir ve Bursa (Marmara Bölgesi) illerinde yaşamaktadır. Anadolu Alevi-Bektaşilerinin çok az bir bölümü “

Babagan Kolu

”na bağlıdır, belirlenen etki alanlarına ilişkin illerin bir çoğunda bağlı bulunan kişi sayısı, 3 ya da 9 gibi köy halkı veya bu köylerde yaşayan birkaç hane ile sınırlı olabilmektedir. Bu kolun en etkin olduğu yerleşim alanları Trakya (tamamına yakını) ve Ege’nin bir bölümüdür.

Kurumlaşmış bütün inançlarda olduğu gibi Alevilikte de bir insanın “*Alevi*” olarak kabul edilmesi için, inanması gereken bir takım ilkelerin yanında, yapması gereken ibadetler de yer almaktadır. Bu ilkeler inancın kuramsal ya da öğreti kısmını oluşturmaktadır. Var olan her inanç –Alevilik dahil- mensuplarından bu ilkeleri kabul etmelerini beklemektedir. Alevilikte “

birlik düşüncesi

” ve “

eline,beline,diline sahip olmakta

” ifadesini bulan bir ilkeler sistemi bulunmaktadır. Bu inanç sisteminin temelinde bulunan “birlik düşüncesi”nin odağında ise, “

Tanrı’ ya inanç

” başta olmak üzere “

Cem’e katılma

” “
,

Semah

” “
,

Muharrem Orucu tutma

”, ve “

Muharrem Orucu sonunda

kurban kesme

” “
,

Hızır Orucu

” “
,

Niyaz etme

” “
,

Dedelerden/Babalardan el alma

” “
,

Musahip tutma

” “
,

İkrar verme”

ve “

Hakkullah/Çıralık verme

” vb. gibi inanç ve uygulamalar yer almaktadır.

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

TABLO- 22: GÖRÜŞÜLENLERE GÖRE ALEVİLİKTE YER ALDIĞINA İNANILAN TEMEL İNANÇ UYGULAMALARI

TEMEL İNANÇ UYGULAMALARI

VAR

YOK

FİKRİM YOK

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

Musahip Tutmak

1161

71.53

152

9.37

310

19.10

İkrar Vermek

1057

65.13

169

10.41

397

24.46

Musahibiniz Var mı? İkrar Verdiniz mi?

503

31.00

1020

69.00

-

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

1

Dedelerden/Babalardan El Almak

1307

80.53

148

9.12

168

10.35

Niyaz Etmek

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

1413

87.07

91

5.60

119

7.33

Muharrem Orucu Tutmak

1445

89.03

31

1.91

147

9.06

Ondört Mahsum-u Pak Orucu Tutmak

310

19.10

409

25.20

904

55.70

Hızır Orucu Tutmak

1438

88.60

80

4.93

105

6.47

Hızır Kurbani Kes

317

19.53

356

21.93

950

58.53

Muharrem Orucu'ndan Sonra Kurban Kesmek

1445

89.03

31

1.91

147

9.06

Abdal Musa Kurbanı Kesmek

205

12.63

521

32.10

897

55.27

Adak Kurbanı Kesmek

1308

80.59

89

5.48

226

13.93

Kurban Bayramı'nda Kurban Kesmek

526

32.41

650

40.05

447

27.54

Cem'e Katılmak

1503

92.60

78

4.81

42

2.59

Alevi-Bektaşî Büyüklerinin Türbelerini Ziyaret Etmek

1557

95.93

-

-

66

4.07

Hakkullah / Çıralık Vermek

1118

68.88

346

21.32

159

9.80

Semah Etmek

1494

92.05

78

4.81

51

3.14

Tanrı' ya İnanmak

1569

96.67

27

1.66

67

4.13

Ahrete İnanmak

308

18.99

532

32.77

783

48.24

Kelimeyi Şahadet Getirmek

369

22.74

363

22.36

891

54.90

Bayramda Halka Namazı Kılmak

312

19.22

586

36.11

725

44.67

Namaz Kılmak

103

6.35

1213

74.74

307

18.91

Peygamberlere inanmak

819

50.46

269

16.57

535

32.86

Ramazan Orucu Tutmak

218

13.43

1012

62.35

393

24.21

Hacca Gitmek

78

4.80

1320

81.33

225

13.86

Meleklerle İnanmak

423

26.06

651

40.11

549

33.83

Zekat / Fitre Vermek

83

5.11

1424

87.74

116

7.15

İnanç normu, bütün dinlerde olduğu gibi Aleviliğin de temel normunu oluşturmaktadır. Ancak gerek yaratıcının bazı özellikleri (yaratıcıya yüklenen sıfatlar), gerekse dini inanış gereği kabul edilen ibadet ve uygulamalar her inanç açısından farklılıklar gösterebildiği gibi Alevilik açısından da farklılık gösterebilmektedir.

Her şeyden önce bu çalışmada hedeflenen, ülkemizde varlığını sürdüren Aleviliğin mahiyetini belirlemek değildir. Bu inanca mensup topluluk üyelerinin dini davranışlarını tespit etmek ve içinde yer aldığı yapıyla bağlantılı olarak yorumlamaktır.

Tanrıya inanç ilkesi (Tevhit İnancı), Alevi inancı mensuplarında çok yüksek bir oranda (%96.67.si) benimsemektedir. Tanrı inancını taşıyan bireyler, Tanrıya inanmakla birlikte topluluk üyeleri çözümleyemedikleri bazı konularında olduğunu da belirtmişlerdir. Olaya yalnızca inanma-inanmama açısından bakıldığında büyük çoğunluğun inandığını görmekteyiz. Ancak az da olsa Tanrıya inanmayanlar da bulunmaktadır. Bu inanç ile ilgili tutumda cinsiyet açısından büyük farklılıklar gözlenmezken; eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey arttıkça inanma tutumunda bir azalma söz konusu olmaktadır. Buna karşın yaş ilerledikçe inanma oranında bir artıştan söz edilebilmektedir. Yine de şunu belirtmek gerekmektedir: Bu çalışma “Tanrı” kavramının Alevi inancına mensup toplulukta ki içeriğini çözümlemeye yönelik değildir. Bu yapı ayrı ve daha özel bir çalışmayı gerektirmektedir.

Özellikle tek tanrılı dinlerde Tanrının vahiyini insanlara ulaştıran anahtar roldeki “**peygamberler**”

e inanma önemli bir temel ilke olarak benimsenmektedir. İslamiyet’le ilintili olan her öğreti gibi Alevilikte de, peygamberlere ve İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed’e ve onun Tanrının elçisi olduğuna inanma yer almaktadır.

İslamiyet’in dayandığı temel kutsal metin Kur’an-ı Kerim’dir. Günümüze kadar hiç değişmeden geldiğine ve kutsal metnin bütünüyle gerçeği içerdiğine ve inanılan bu metnin, İslamiyet’in kültürel yapısını belirlemekte egemen olduğu bilinmektedir. Ancak Kur’an-ı Kerim’e inanmanın yanında, içeriğinde bulunan bazı bilgilerin doğruluğuna ilişkin birtakım kuşkular bu topluluk üyelerince taşınmaktadır. Hatta kutsal metnin içinde anlatılanların bütününe doğru olmadığına ilişkin görüşlerde belli ölçülerde kabul görmektedir. Böyle bir düşünce ile ilintili olan bir başka yaklaşımda Kur’an’ın (yani kutsal kitabın) evrensel ve her çağda geçerli olmadığına ilişkin şüphelerin varlığıdır.

Bu dünyanın sonunun olduğuna inanış topluluk üyelerinde kabul görürken, bundan sonra bir ahiret hayatının yaşanacağına ilişkin yaklaşımlar pek ilgi görmemektedir. Zaten ahiret hayatının içeriği ile ilgili anlayışlar dinlere, mezheplere göre değişmektedir. Konuya yaklaşım açısından Alevilerin farklılık taşıyan yönleri, öldükten sonra cennet yada cehenneme gidileceği konusunda inançları bir hayli zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Daha çok benimsenen ve kabul gören “**Don değiştirme**

” (

reekarnasyon

) anlayışı, bu topluluk inancına “

atalar kültü

”nden gelmektedir. Yine Tanrının iyileri ödüllendirme ve kötülerini cezalandırma ögesi, var olan egemen olan Sünni İslam kültüründen farklılık göstermektedir. Ödüllendirmenin daha çok kendi ruhunun başka bir insanda yeniden ortaya çıkması ve cezalandırmada ise ruhun insan dışındaki diğer canlılarda ortaya çıkma biçiminde olduğuna ilişkin kanılar topluluk üyelerince taşınmaktadır.

Sünni inanç uygulamaları ile benzerlik taşıyan tutum ve davranışların kısmen -çok az olarak- kabul gördüğü topluluk üyelerinde, bütün açısından kendi içinde büyük oranda tutarlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Sünnilikten farklı bir yapının olduğu, topluluk üyelerince “**Tanrıya inanma**”

oranı ile “

peygambere inanma

”, hatta “

ahret inancı

” arasında bir paralellik görülmemesi anlayışında bile kendini göstermektedir. Bu önemli farklılaşmanın temelinde, “

anlamlandırma

” bakımından Alevilik ile Sünnilik değerlendirmelerinin birbirinden ayrıldığı gerçeğinde yatmaktadır. Özellikle Alevi topluluklarının Kur’an’a dayalı “

batini yorumu

” benimsemeleri ve Kur’an dışı “

atalar kültü

”ne dayalı bir yöntemden hareket etmeleri bu farklılıkta etkili rol oynamaktadır.

Dini inancın yanında ahlaki davranışlarda büyük önem taşımaktadır. Bir inanç temeline dayanan dinin bir anlamda amacı da, insanlar arasında ahlaki davranışların yayılmasını sağlamaktır.

Alevilikte bu ahlaki boyut “**gözünle görmediğini gördüm deme, kulağınla duymadığını duydum deme, elinle koymadığını alma**” biçiminde formüle

edilmiştir. Böylece insanların birbirlerine karşı davranışlarının sağlıklı olmasına büyük önem verilmiş ve bu bağlamda bireyler “

can

” kavramı ile tanımlanmıştır. Canların birlikteliğini pekiştirici olarak ta “

Musahiplik Kurumu

” ve “

İkrar Verme

” uygulamaları ile topluluk bilinci ve de saygınlığının sağlanması hedeflenmiştir. Bu saygınlık ve ahlaki boyuta verilen önem sonucunda toplumsal kontrolü sağlayıcı bir yargı süreci de olan “

Dar’a çekme

” ve toplumsal koruyucu olarak da “

Düşkünlük Kurumu

” (topluluktan tecrit etme) uygulaması topluluk inancı olarak biçimlenmiştir.

TABLO- 23: GÖRÜŞÜLENLERİN ALEVİLİKTE YER ALDIĞINA İNANDIĞI TEMEL İNANÇ UYGULAMALARINI YERİNE GETİRME SIKLIĞI

TEMEL İNANCIN UYGULANMA SIKLIĞI

DEVAMLI

ARA SIRA

HİÇ

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

Muharrem Orucu Tutma

378

23.29

934

57.48

311

19.16

Ondört Mahsum-u Pak Orucu Tutma

158

9.74

152

9.37

1313

80.89

Ramazan Orucu Tutma

203

12.51

364

22.43

1056

65.06

Hızır Orucu Tutma

350

21.57

1168

71.97

105

6.46

Muharrem Orucu'ndan Sonra Kurban Kesme

214

13.19

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

867

53.42

542

33.39

Abdal Musa Kurbanı Kesme

73

4.50

132

8.13

1418

87.37

Hızır Kurbanı Kesme

147

9.06

198

12.20

1278

78.74

Adak Kurbanı Kesme

203

12.51

920

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

56.69

500

30.80

Kurban Bayramı'nda Kurban Kesme

94

5.79

590

36.35

939

57.86

Cem'e Katılma

425

26.29

876

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

53.97

322

19.84

Alevi-Bektaşî Büyüklerinin Türbelerini Ziyaret Etme

852

52.50

771

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

47.50

-

-

Hakkında
Uzman Çıralık

254

15.65

227

13.99

1142

70.36

Semah Dönme

470

28.96

893

55.02

260

16.02

Tanrı' ya Dua Etme

589

36.29

940

57.92

94

5.79

Kelimeyi Şahadet Getirme

252

15.53

346

21.32

1025

63.15

Bayramda Halka Namazı Kılma

242

14.91

154

9.49

1227

75.60

Namaz Kılm

83

5.11

114

7.02

1426

87.86

Zekat / Fitre Verme

83

5.11

118

7.26

1424

87.73

Aleviliğe inanmanın yanında bir takım pratik uygulamalarında yerine getirilmesine dayanmaktadır. Özellikle tek tanrılı dinlerde inanmadan sonra önem verilen dindarlık boyutu ibadetlere katılmak ya da belirlenen ibadetleri yerine getirmektir. İbadetleri yerine getirme, zorunlu olan ibadetlere katılma, daha subjektif olan dua etme ve dini metinleri ibadet etme niyetine okuma olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle, kişinin dindarlığının tespitinde cemlere katılma düzeyi önemlidir. Cemlere katılma dindarlığın boyutları içinde diğerlerine oranla daha kolay gözlenebilen bir fenomen olduğu için, dindarlığın tespitinde dini pratikleri yerine getirme üzerinde daha fazla durulmuştur. Alevilikte ibadet anlayışı içinde, inanmadan (imandan) sonra üzerinde önemle durulan ibadet türü “**Cem’e katılma**”dır. Cem’e katılma, yılın belli dönemlerinde yapılan, belli yaş sınırını aşmış, “musahip tutmuş” ve “ikrar vermiş” canların katıldığı bir ibadettir. Ancak birden fazla “

A

yini Cem

” vardır ve her “

Cem Töreni

” farklı nitelikler taşımakta ve farklı uygulamaları da içermektedir. Cemler: “

Abdal Musa Birlik Cemi

” “
,

Hızır Cemi

” “
,

Aşure (Muharrem Matemi) Cemi

” “
,

Sultan Nevruz Cemi

” yılda kırk sekiz hafta yapılan cemler, “

Kısa Cem

” ve “

Muhabbet Cemi

” (eğitim cemleri) uygulamalar açısından benzer özellikler gösterirken, “

Görgü Cemi

”, “

Musahiplik Cemi

” ve “

Düşkün Kaldırma Cemi

” düzenleniş ve uygulamalar açısından farklılıklar taşımaktadır. Birden çok Cem çeşidinin içinde,
“

Muhabbet Cemi

” Alevi kökenlilerin –düşkün sayılanlar ve diğer inançtan olanlar hariç- tümüne açıktır. Yani
Alevilikte inanmadan sonra Cem’e katılma yer almaktadır. “

Muhabbet Cemi

”nde yaş sınırı vb. ön şartlar aranmaz. Çünkü bu ”

Cem

” çocukların ve gençlerin toplumsallaştırılmasına ve toplumsal birlikteliğin pekiştirilmesine
yöneliktir. Alevilikte bütün cemlere katılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Yani tüm cemler aynı
önem derecesine sahip değildirler. Örneğin bu cemlerden; “

Görgü Cemi

”, “

Musahiplik Cemi

” ve “

Düşkün Kaldırma Cemi

”ne katılmak zorunlu ve son derece önemli iken, diğer cemlere katılmak ise daha çok isteğe
bırakılmıştır. Ancak yine de birlik ve dayanışma açısından tüm cemlere katılma önemli bir unsur
olarak topluluk yaşamında yer almaktadır.

Yine yapılan ibadetlerden birisi de Muharrem ayında tutulan oruçtur. Ancak bu ibadetin sonucunda sevap kazanma söz konusu değildir. Matem orucu hüviyetini taşıyan ve uygulanış biçimi ile de Ramazan ayında tutulan oruçtan farklılıklar arz eden bir yapısı bulunmaktadır.

Hakk'a duyulan özlemi içeren ve insanın bir anlamda psikolojik durumuna ve ihtiyaçlarına bağlı olarak duygularını dile olan dua, kişinin dini tecrübesiyle de yakından ilgilidir. Dini yaşamın en subjektif yönünü de dua oluşturmaktadır. Gündelik yaşamda olmasa bile, çok sıkıntılı anlarda yada cenaze, mevlit gibi özel durumlarda dua etmenin yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Duaya verilen önem, Tanrı'nın insanın duasına karşılık verip vermediğine inançla ilgilidir. Bu bağlamda duaya devam edip etmeme de, yapılan duanın kabul edilip edilmediğine inanmanın önemli bir etkiside bulunmaktadır.

TABLO- 24: GÖRÜŞÜLENLERİN ZİYARET ETTİĞİ VELİLER/EVLİYALAR VE ZİYARETLERİN SAYISI

ZİYARET EDİLEN VELİLER /EVLİYALAR VE KUTSAL MEKANLAR

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

HİÇ GİTMEYE

1-2

3-4

5 VE DAHA FAZLA

SAYI

YÜZDE

SAYI

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

HACI BEKTAŞ VELİ

950

58.53

446

27.48

125

7.70

102

6.28

ABDAL MUSA

1352

83.30

126

7.76

89

5.48

56

3.45

SULTAN SÜCAATTİN VELİ

1121

69.07

315

19.41

103

6.34

84

5.18

SEYYİD BATTAL GAZİ

1441

88.79

108

6.65

46

2.83

28

1.73

HİDİR ABDAL SULTAN

1406

86.63

184

11.34

21

1.29

12

0.74

PIR SULTAN

1503

92.61

91

5.61

17

1.05

12

0.74

VELİ BABA

1548

95.38

46

2.83

18

1.11

11

0.68

HAMZA BABA

1580

97.35

27

1.66

9

0.55

7

0.43

KARACAAHMET SULTAN

273

16.82

703

43.31

421

25.94

226

13.92

ŞAHKULU SUTAN

-

-

826

50.89

276

17.01

521

32.10

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

KERBELA

1583

97.35

27

1.66

3

0.18

8

0.49

HAC

1601

98.64

14

0.86

7

0.43

-

-

Çoğunlukla tek tanrılı dinlerde kutsal olarak tanınan yerlerin, o dinden olanlarca yılın belli aylarında ziyaret edilmesi biçiminde bir ibadet olarak “Hac” olayı gerçekleştirilmektedir. Sünni öğretiyi benimseyen topluluk üyelerince zilhicce ayında Mekke’de yapılan Kabe’yi ziyaret ve tavaf töreni, Alevilerde pek rağbet edilen bir uygulama olarak görülmemektedir. Ancak çok küçük bir bölümü uygulamayı inancın temel uygulaması olarak kabul etmektedir.

Dinsel bir buyruğu, bir adağı yerine getirmek için hayvan kesmeye kurban olayı denilmektedir. Yine Kurban Bayramı'nda kesilen uygulamadan farklılık arz eden Alevilikteki kurban olgusu, inanca yönelik olarak erkanlarda (yazılı kaynaklarda;Buyruk gibi) belirtilen durumlarda, Hakk'a kavuşmanın anısına, lokma edilip yenmek için tığlanan (kesilen) belli özelliklere vahip hayvan ifade etmektedir. Alevilikte kurbanın saygın bir yeri vardır. İnanç yolunda Hakikat'e ulaşmayı -gerçeğe kavuşmayı- başardıkları zamanın anısına bir kurban tığlamak zorunluluk sayılmaktadır.

TABLO-25: GÖRÜŞÜLENLERİN YAPTIKLARI HAYIR İŞLERİ

YAPILAN HAYIR

İŞLERİ

YILDA BİRDEN ÇOK

YILDA BİR

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

DAHA AZ

HİÇ

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

Gömbe / Fetir

102

6.28

896

55.20

496

30.56

129

6.28

Aşure

76

4.68

885

54.53

525

32.34

137

8.44

Kimşesiz ve Fakirlere Yardım

658

40.54

362

22.30

603

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

37.15

-

-

Hayır Derneklerine Yardım

154

9.49

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

695

42.82

369

22.74

405

24.95

Dergah ve Türbelere Yardım

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

709

43.68

348

21.45

566

34.87

-

-

Lokma Yapma/Dağıtma

1128

69.50

262

16.14

205

12.63

28

1.73

Nevruzda Süt Dağıtma

-

-

67

4.25

29

1.79

1527

94.09

Alevilerde, mal veya para olarak verilebilen dinsel ödentiler bulunmaktadır. Bir tür dinsel mali yükümlülük olarak görülebilecek bu ödentiler, “Dedelere”, “Babalara”, “Çelebilere” verilebildiği gibi, dergahların ve küçük tekkelerin hizmetlerinin karşılanması için verilebilmektedir. Kapalı bir toplumsal yapıya sahip Alevilerdeki cemaat yapılanmasının doğal bir sonucu olarak, dinsel hizmetleri gören dedelere, Alevi toplumu hizmetlerinin karşılığını bu biçimde ödemekte ve bu hizmetlerin devamı bu şekilde sağlamaktadır. Bu tür benzeri uygulamalara İslamiyet'i

benimsemeden önce Türkler arasında da rastlanmaktaydı. Dedelere para veya mal olarak, verilebilen bu armağanlar en yaygın olarak hakkullah veya çıralık olarak adlandırılmaktadır.²⁴

Bütünüyle ekonomik durumla ilgili ibadet olan “hakkullah verme”, dedelere geçimlerini sağlamak için yapılan yardımdır. Dedelerin görevi, cem yönetmek, yılın belli günlerinde kendilerine bağlı taliplerin bulunduğu yerleşim yerlerini dolaşarak topluluk ilişkilerini gözden geçirmektedir. Dede’ye bu hizmetleri karşılığında her talip daha önceden rehber yada saygın bir kişinin başkanlığında toplanan kururun kendisine uygun görerek verdiği para ya da mala “hakkullah” denir. Bu bedel kimi kez köylüler ya da topluluk üyelerince –taliplerce – ortak olarak verilebilmektedir. Sünni inanış içinde yer alan zekat (Müslümanların mal ve paralarından , helalliği sağlamak için her yıl yoksullara vermekle hükümlü bulundukları kırkta birlik pay) ve Fitre’den (Ramazan ayı içinde verilmesi dince buyurulan, miktarı belirli sadakadan) oldukça farklılık taşıyan “hakkullah” zaman zaman bu uygulamalarla karıştırılmaktadır.

İslamiyet içinde yer alan farklı düşünce gruplarının bir çoğunda büyü, sihir, falcılık gibi uygulamalarla uğraşma ve bunlara inanma yasaklanmıştır. Ancak bu gibi uygulamalar çok kesin biçimde bile yasaklandığı topluluklar içinde bile yayılma olanağı bulmuştur. Bir takım gizli tekniklerle doğaüstü güçlerle bağlantı kurarak insanlara etki edebileceği temeline dayanan bu tür batıl inanışlar, özünde gizil bir yön taşıdıklarından tarih boyunca insanların sürekli ilgisini çekmiştir/çekmektedir. Gizemli yönü bakımından dine benzeyen yapısından dolayı insanların pozitif yollarla çözemedikleri sorunlarının var olan çözümü olarak bu tür uygulamalara yöneldikleri bilinmektedir. Din dışı bu inanışların hangi işlevleri yerine getirdiğini ve araştırma alanımızda bu inanışların ne derece yaygın olduğu araştırılmıştır.

TABLO- 26: GÖRÜŞÜLENLERİN İNANDIKLARI/BAŞ VURDUKLARI UYGULAMALAR

BAŞ VURULAN UYGULAMALAR

İNANIYOR

İNANMIYOR

YANITSIZ

SAYI

YÜZDE

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

SAYI

YÜZDE

SAYI

YÜZDE

Baş Okutma

123

7.58

1397

86.08

103

6.35

Sihir – Büyü Yaptırma

47

2.90

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

1234

76.03

342

21.07

Fala Baktırma

651

40.11

267

16.45

705

43.44

Muşka Yazma

409

25.20

757

46.64

457

28.16

Nazara İnanma

742

45.72

316

19.47

565

34.81

Kurşun Döktürme

794

48.92

536

33.03

293

18.15

Yatır Ziyaretlerinde Bulunma

1095

67.47

80

4.93

448

27.60

Adak için Bez Bağlama

503

30.99

526

32.41

594

36.60

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Adak İçin Mum Yakma

816

50.28

489

30.13

318

19.59

Alevilerin ibadet dışındaki uygulamalarında halen “**atalar kültü**”nün hissedilir derecede topluluk

üyelerinin yaşamlarında yer almaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle veli veya eren kabul edilen evliya türbelerini ziyaret, mum yakma, kurşun döktürme ve fala baktırma ve de dolayısı ile nazara inanma topluluk üyelerin oldukça yer etmiştir.

TABLO- 27: GÖRÜŞÜLENLERİN EHL-İ BEYTİN ADLARINI SAYABİLME DURUMLARI

EHLİ BEYT'İN ADLARINI SAYABİLME

SAYI

YÜZDE

Tam Olarak Sırasıyla

186

11.46

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Tam Olarak Karışık

240

14.79

Eksik Olarak

721

44.42

Yanlış ve Eksik Olarak

368

22.67

Hiç Bilmeyen

108

6.65

TOPLAM

1623

100.00

Dini birikim, daha çok duygu ile kavranılan gerçekliğin doğrudan denenmesini içerir. Dini birikim ve nesnel olmayan yaşantı, ihtiyaç, idrak, güven ya da korku, endişe biçimlerinde ortaya çıkabilmektedir. Dinsel alanda ihtiyaç, inanma veya yaşamın anlamını aramada, karşılaşılan güçlüklerle başa çıkılmaya yardım eden ve tüm olumsuzluklara karşı insana güven duygusu veren Tanrı'ya ya da ilahi bir güce inanma şeklinde olabilmektedir. Dini birikim, kişisel dindarlığın bir belirtisi sayılabilmekte ve bu birikim dini duygu biçiminde kendini gösterebilmektedir.

TABLO- 28: GÖRÜŞÜLENLERİN ONİKİ İMAMLARIN ADLARINI SAYABİLME DURUMLARI

ON İKİ İMAMLARIN ADLARINI SAYABİLME

SAYI

YÜZDE

Tam Olarak Sırasıyla

132

8.13

Tam Olarak Karışık

89

5.48

Eksik Olarak

420

25.88

Yanlış ve Eksik Olarak

639

39.37

Hiç Bilmeyen

343

21.13

TOPLAM

1623

100.00

Görüşülenlerin %27.30'u Alevilikle ilgili bilgilerin yüksek %17.44'ü orta derece olduğunu beritmiş, yani %44.44'ü Alevilikle ilgili bilgilerinin yeterli olduğu kanısındadır. Ancak Ehl-i Beyt anlayışı ve On İki İmamların Alevilikte yeri ve önemini belirtilenlerin, %13.61'i On İki İmamların adlarını, %26.25'i Ehl-i Beyt'in adlarını (bazıları sırasını karıştırmakla birlikte) tam olarak sayabilmişlerdir. Her iki oranda nesnel bilgilerinin ölçümünde bile yeterli olmadıklarını göstermektedir.

Aleviliğin temel ilkelerinin yazılı olduğu buyruk kitaplarında, çeşitli araştırmalarda ve Aleviler arasında günümüze kadar sürmüş bulunan uygulamada yer alan şu nitelikler dedelerde aranmaktadır: Evlad-ı Resul (ocakzade) olmaları; Eğitici, terbiye edici (mürebbi) olmaları; Bilgili ve örnek insani özelliklere sahip (mürşid-i kâmil) olmaları; Buyruklarda yazılı esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyuyor olmaları. Dedelerin belirtilen niteliklere sahip olduktan sonra, gerek bulundukları yerleşim alanlarında, gerekse belli zamanlarda kendilerine bağlı yerlerdeki taliplerini ziyaretleri sırasında işlevleri yerinegetirirler. Dedelerin uzakta bulunan talipleri için kendilerine bağlı bir mürebbi (dikme dede) ya da "icazetli dede" atadıkları da görülmektedir. Dikme dede, kendisini atayan ocakzade dedeye bağımlıdır. Ocakzade dede taliplerin şikayeti üzerine onu görevden alabilmekte ve "dikme dede"ye, "ocakzade dede"ye verilen hakkullah da verilmemektedir. Her hasat zamanı bir miktar ürün vermek yeterli görülmektedir. Hakkullah, "ocakzade dede" geldiğinde ancak ona verilebilirdi. Bazı "dikme dedeler"in bir bölümünün zamanla, bağlı oldukları ocakları tanımadıkları ve bağımsız ocaklar oluşturdukları da görülmektedir.

TABLO-29: GÖRÜŞÜLENLERİN DEDELERE / BABALARA BAKIŞ AÇISI

DEDELERE / BABALARA BAKIŞ AÇISI

SAYI

YÜZDE

Dedeler/Babalar Topluma Faydalıdır

775

47.74

Dedele r/Babalar Topluma Faydasızdır

295

18.18

Dedelerin/Babaların Bazıları Topluma Faydalıdır

370

22.80

Dedeler/Babalar Faydalı Olabilirler

136

8.38

Fikrim Yok

47

2.90

TOPLAM

1623

100.00

Dini önder/öğretici görevini üstlenen “Dedelerin”ve “Babaların” topluluk nezlinde halen değerini koruduğunu söyleyebiliriz. Eski etkinlikleri kalmasada, görüşülen Alevilerin -yani iyi ile kötüyü, bilgili ile bilgisizi ayırmak kaydıyla- büyük bir bölümü %78.92’si inanç önderlerinin bir gereksinim olduğu konusunda hem fikirdiler. Ancak %18.18’i inanç önderlerine gereksinimleri olmadıklarını belirtmesine ve %2.90’nı ise fikir belirtmediği halde; inanç önderleri, halen topluluk üyelerince belli ölçülerde açıkça kabul gördüğü sonucu ortaya çıkmaktadır.

TABLO-30: GÖRÜŞÜLENLERİN DEDELERDEN / BABALARDAN BİLGİ VERMESİNİ İSTEDİKLERİ ALANLAR

DEDELERİN / BABALARIN BİLGİ VERMESİ GEREKTİĞİNE İNANILAN ALANLAR

SAYI

YÜZDE

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

SAYI

YÜZDE

Aleviliğin Tarihini Açıklamalı

621

38.26

1002

61.73

Alevilikteki Yol ve Erkanı Öğretmeye Yönelm

1444

88.97

179

11.03

Cem Dışındaki İbadet ve Erkanları Öğretmeli

1040

64.08

583

35.92

Günlük Olaylar ve Bunların Dinsel Açıklamalarını Yapmalı

1171

72.15

452

27.85

Başka

70

4.31

1553

95.69

Dede/Baba gibi inançönderlerini faydasız olarak gören 295 kişiden 116'sı da öğretici olarak inanç önderlerinin neler anlatmaları gerektiğini konusunda görüş bildirmişlerdir. İnanç önderleri olarak “Dedeler” ve “Babalar”dan vermesini istedikleri bilgiler açısından öncelikli olarak; öğretici olarak taliplerine “*Alevilik yol ve erkanının öğretilmesi*” ön plana çıkmıştır. Daha sonra inanç önderlerinden “*günlük olayları ve bunların dinsel açıklamalarının yapılması*”, “*Cem dışındaki ibadet ve erkanları öğretmeleri*” ve “*Aleviliğin tarihi anlatmaları*”

” beklenmektedir.

Dedelerin başlıca işlevleri şu biçimde sınıflandırılabilir: Toplumsal ve dinsel bakımdan cemaate (topluluğa) önderlik etme, cemaati irşat (topluluğu aydınlatma) ve bilgilendirme; Dinsel ayinleri (cem törenleri) yönetme; Suçluları düşkün etme, dargınları barıştırma; Bayram, cenaze, evlenme, sünnet vb. törenlerdeki görevleri.

Alevi dedeleri ve dede soyundan olanlar toplumda büyük saygı görürler. Dede Alevi topluluklarında öğretici ve lideri konumundadır. Dedenin saygınlığı taşıdığı niteliklerinden ve toplumsal alanda sağladığı katkıdan kaynaklanmaktadır. Alevilerce dedenin soyu kutsal bir nitelik taşımakta ve dede, bu topluluk içinde en bilgili olarak kabul görmektedir. Çünkü dede Alevi inancının kurallarının yazılı olduğu “Buyruk” kitaplarına sahiptir ve kaynakları okuyabilmektedir. Tüm bu nitelikleri ile taliplerin her türlü problemlerine çözüm üretebildiği topluluk içinde kabul görmektedir. Alevilerde yaşamın her alanında dede nüfuzunu görmek olanaklıdır. Her konuda dedeye danışılmakta ve Dede belli aralıklarla yapılan cem törenlerinde taliplere öğütler vermekte, onları bilgilendirmektedir. Aleviler, geçmişte dedelerinin buyruklarına titizlikle uymakta ve uymayanlarına da çeşitli yaptırımlar uygularken, günümüzde bu yapı değişmiştir/değişmektedir. Aleviler, “Buyruk”larda yer alan “dinsel esasları”, “Oniki İmamlar”, “Kerbela” vb. konuları ve yarı tarihi, yarı menkıbevi ya da bütünü ile menkıbevi bilgileri Dededen öğrenmekte idi.

Dedelerin en önemli işlevlerinden biri de, cem törenlerini yönetmesi sırasında üstlendiği görevdir. Alevilerin ibadetlerinin temeli kabul edilen cem törenlerinde Dede, cem törenini yönetir. Cem töreni, dede tarafından görevlendirilmiş hizmet sahiplerince (Rehber, Gözcü, Çerağcı, Zakir, Süpürgeci, Sakkacı, Sofracı, Pervane, Peyik, İznikçi ve Kapıcı), dedenin yönetiminde, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Dede bu görevini, cem yapılan yerin baş köşesinde bulunan post üzerinde oturarak yerine getirmektedir. Burada cem töreninin karmaşık işleyişinden çok, dedenin yönettiği bu cemin (görgü cemi) Aleviler arasındaki işlevleri önem taşımaktadır. Her musahip görülmesinde dede, cemaatten razılık alır ve “Bu canlardan razı mısınız?” diye sorar. Ayrıca Cem’de kurban hizmeti görülür ve semah ve dualar (gülbank) okunur. Cem’de işleyiş, dedenin yönetiminde ve diğer hizmet sahiplerinin hizmetleriyle büyük bir disiplin içerisinde yürütülür.²⁵ “Görgü Cemi”nin yanı sıra, “Musahiplik Cemi”, “Abdal Musa Kurbanı”, “Sultan Nevruz Cemi”, gibi diğer toplanma zamanlarında da yönetici konumundadır, cemaate öğütler ve bilgiler verir. İyi insan (insanı kâmil) olabilmenin ancak, “eline, diline, beline bağlı olmak” ilkesine

uyularak mümkün olabileceği öğütlenir. Toplumun suç saydığı fiillere, ağır yaptırımların uygulanacağı, Aleviliğin kötü davranışları yapanları dışladığı, Alevi ulularının da böyle kişilerden razı olmayacağı şeklinde soyut, somut nitelikli çeşitli telkinlerde bulunularak dede tarafından topluluk üyelerine bu bilgiler aktarılmaktadır.

Alevi dedelerinin önemli işlevlerinden biri de, dargınları barıştırmaktır. Bu işlev, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan düşmanlıkların sona ermesini sağlayarak, toplumsal huzurun bozulmasını önlemektedir. Birbirleriyle konuşmayan, dargın olanlar dedenin huzurunda mutlaka barıştırılmakta ve barışmayanlar cezalandırılmaktadır. Yani bu kişiler toplum tarafından dışlanmakta, hatta sürgün bile edile bilinirdi. Dedelerin dargınları barıştırması işlevi, çeşitli araştırmacıların da dikkatini çekmiş, kapalı bir toplumsal yapıya sahip Aleviler arasında varolan suç oranındaki azlık ve toplumsal barış ortamında bunun da rolüne dikkat çekilmiştir.

Alevi dedelerinin bayram, ölüm, evlenme, sünnet gibi törenlerde de birtakım görevleri bulunmaktaydı. Cemaat için çok önemli olan böyle zamanlarda dede mutlaka bulunurdu. Bayram günlerinde, bayramlaşmalarda dede büyük saygı görür, dedenin veya bir başka kişinin evinde toplanılır, dede bu sohbetlerde o günün Alevi inancındaki önemi üzerine bilgiler verir, cemaatle söyleşirdi. Dede ölüm halinde yas yerine gider, akrabalarına başsağlığında bulunur dualar ederdi.

Alevi-Bektaşilerde ölüm haline, hakka yürümek denirdi. Bazı bölgelerde cenazeyi dede veya dede vekili yıkar cenaze namazını da dede kıldırırdı. Dedelerin bir görevi de evlenme zamanlarında görülür. Çoğu zaman nikahları dedeler kıyar, nikah dedenin duasıyla sona ererdi. Dede sünnet törenlerinde bulunur ve dualar ederdi. Örneğin geçmişte, nişan töreni eğlencesiz ve gürültüsüz olarak yapılırdı. Yani bu tören yalnızca “Emr’i Hak”ı yerine getirmek için, erkek ve kız tarafından gelenlerle bir heyet oluşturularak ve aralarında bulunan “Seyyid” ya da “Dede” tarafından, “Emr’i Hak” denilen sözü, yani orada bulunanları şahit göstererek kızın oğlana nişanlandığını ilan etme biçiminde gerçekleşmekteydi. Alevi geleneği olarak nişanda Dede “On İki İmam”ın isimleri anılarak bir dua okur, şerbet içilir, tören biterdi. Bu derece basit bir törenle sonuçlanan nişan, bütün kutsiyetini Dedenin okuduğu “Emr’i Hak”dan ve “On İki İmam”ın ismi geçen duadan almaktadır.

Dedelerin toplumsal işlevleri daha da arttırılabilir. Dedeler hastalıkların tedavisinde de rol sahibi oldular. Bu tedavi biçimi, dedelerin hastalara dua etmeleri ve bitkilerden yaptıkları ilaçları kullanmalarına dayanmakta idi. Dede kimi zaman hastaya ve ailesine, bir Alevi büyüğü için kurban kesmelerini veya hastayı, bir Alevi büyüğünün bulunduğu türbeye götürmelerini salık verebilirdi. Örneğin, Erzincan'ın Ocak köyündeki Hıdır Abdal Sultan Türbesi'ne hastaların tedavi için getirildikleri, daha sonra iyileşenler için kurban kesmek için, yeniden geldikleri bilinmektedir.

26

Dedelerin bir diğer önemli işlevi de, onların sözlü halk geleneğinin nesilden nesile yüzyıllardır aktarıcısı olmalarıdır. Bugün varolan halk edebiyatımızda dedelerin yaşatıcı ve geliştirici rolleri yadsınamaz. Pir Sultan Abdal'ın, Kul Himmet'in, Şah Hatayi'nin coşkulu şiirlerini dillerinden düşürmeyen, cem törenlerinde sürekli bunları tekrarlayan dedeler, bu şiirleri halka da aşilayarak yüzyıllardır yaşamalarını sağlamışlardır.

Düşkünlük cezası ya dede, ya da dede vekili tarafından verilirdi. Suç dedeye söylenir, ceza istenirdi. Suç ne olursa olsun dede suçluyu dinler, sorar, sonra cezayı bildirirdi. Düşkünlük cezasının sonunda yeniden dedeye başvurulurdu. Dedenin de uygun görmesiyle, düşkünlüğü sona eren talip yeniden topluma kazanılmış olurdu. Aleviler Dedelerin, kendilerini düşkün etmesinden korkmakta ve düşkünlük kurumu toplumsal bir yaptırım olarak toplumsal işlevde görmektedir.

TABLO-31: GÖRÜŞÜLENLERİN DEDELERİ / BABALARI BİLGİ VE YAŞANTI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRMELERİ

ALEVİ ÖĞRETİCİLERİNİ (DEDELERİ / BABALARI) DEĞERLENDİRME

SAYI

YÜZDE

Ahlak ve Bilgi Yönünden Yeterli ve Saygı Değer

339

20.89

Bilgi Olarak Yeterli, Fakat Yaşantı Olarak Eksikleri Var

102

6.28

Ahlaklı Saygı Değer; Fakat Bilgi Yönünden Yetersi

672

41.40

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Hem Bilgi Hem de Davranış Olarak Bir Çok Eksiklikleri Var

471

29.02

Başka

39

2.40

TOPLAM

1623

100.00

İnanç önderlerini faydalı olup olmadığı ya da hangi olaylarda bilgi vermeleri gerektiğinin dışında, bugün yaşayan değer olarak var olan inanç önderlerini –ki bunlar kendini tanıyabildikleri ile sınırlı Dedeleri/Babaları- bilgi ve yaşantı olarak değerlendirilmeleri istenmiştir. Bilgi bakımından yaklaşık %27’si yeterli bulurken, %70’i yetersiz bulmuştur. Ahlak yönünden ise yaklaşık %35’i davranış ve yaşantıları bakımından yeterli olmadıkları yönünde fikir belirtmişlerdir.

TABLO-32: GÖRÜŞÜLENLERİN YAŞANTILARINA DEDELERİN / BABALARIN ETKİLERİ

DEDELERİN / BABALARIN ETKİLERİ

SAYI

YÜZDE

Cem’e Katılmazken Cem’e Katılmaya Başladım

94

5.79

Kötü A **İşkanlıklarımı Terk Ettim**

55

3.39

İnanmazken, İnanmaya Başladım

269

16.57

Aleviliğe İlgim ve Sevgim Arttı

347

21.38

İnançlarımı Tümden Terk Ettim

214

13.19

Dedelerin/Babaların Hiç Etkisi Olmadı

495

30.50

Başka

149

9.18

TOPLAM

1623

100.00

İnanç önderlerinden etkilenme biçimlerini yaklaşık %47'si olumlu yönden olduğunu belirten Alevilerin, %13'ü olumsuz yönden etkilendiklerini ve inançlarını bundan dolayı terk ettiklerini, %40'ı ise olumlu yada olumsuz etkilerinin bulunmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Alevilik içinde inanç önderlerinin daha bilgili olmaları yönünde görüş bildiren kesmin yüksek olmasının bir nedeni de, öğreticilerin olumsuz yönde etki bırakmasında; gerek bilgisizliğin, gerek davranış kalıplarının yetersizliğidir. Yeterli aydınlatıcılıktan uzak olmaları, etki alanları azaltmış ve hatta 1960 yıllarından sonra sömürücü olarak bile tanımlanmıştır.

Her türlü eksiklik ve aksaklıklarına rağmen bu kültürü yaşatan, inancı dünden getiren inanç öderleri ve halk ozanlarıdır. Dolayısı ile Aleviler üzerinde ve Alevilik açısından son derece önemlidir.

TABLO-33: GÖRÜŞÜLENLERE GÖRE ÇOCUKLARININ ALEVİLİKLE / DİN İLE İLGİLİ BİLGİ ALMASI HAKKINDA DÜŞÜNDÜKLERİ

DÜŞÜNCELER

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

SAYI

YÜZDE

Eğitilmesine Gerek Yok

203

12.51

Fikrim Yok

127

7.83

Yalnız Aleviliği Öğrensin Yeter (Semah, Cem vb.)

883

54.40

Dini İnanışları ve Dinin Gerçek Anlamını Öğrensin

215

13.25

Kur'anı da Anlayacak Kadar Düzeyde Öğrensin

174

10.72

Başka

21

1.29

TOPLAM

1623

100.00

Eğitim alanında da kimlik sorunun çözümünü (kendilerinin yaşadığı açmazları yaşamamaları için), % 87.49'u çocuklarının eğitiminde görmektedir. Ancak öğretilecek bilgilerin içeriğinde tam bir fikir birliği bulunmamaktadır.

TABLO-34: GÖRÜŞÜLENLERİN VERİLECEK BU EĞİTİMİ VERMESİNİ İSTEDİKLERİ KURUM YA DA KİŞİLER

ÖĞRETECEK KİŞİ YA DA KURUMLAR

SAYI

YÜZDE

Aileden

147

9.06

Devletin Resmi Okulların

27

1.66

Dergahlardan

253

15.59

Dedelerden

951

58.60

Babalardan

67

4.13

Özel Kurslardan

3

0.18

İmam Hatip Liselerinden

74

4.56

Kur'an Kurslarında

16

0.99

Fark Etmez

5

0.30

Ali Aktaş tarafından yazıldı.

Dini Bilgi Verilmesini İstemiyorum

80

4.93

Diğer

-

-

TOPLAM

1623

100.00

Dini tutum ve kanaatlerin toplumsal uzantıları ya da toplumsal davranışları etkileme boyutu, inancın seküler toplumsal alandaki sonuçlarına ve dindar bir insanın, inancının etkisiyle nasıl davranıldığına yönelir. Dinin koyduğu ve benimsettiği ahlaki standartlara uygun davranışlarda bulunma, esasen dinin dünyevi etkileri ile ilgili boyutunu ifade eder. Burada dini temel ilkelerin din dışı alanda ne derece dinin etkisiyle insanın hangi toplumsal tutumlara sahip olduğu önem taşımaktadır. Yani eğitim, siyaset, gibi toplumsal alanlarda dindar insanın nasıl davrandığı ya da bu gibi alanlarda dindar insanın dinin inancının ne oranda etkin rol oynadığı veya oynamadığı bu boyut içinde yer almaktadır. Bu boyutla ilgili yapılacak çalışmalar son derece önem taşımaktadır.

DİP NOTLAR VE AÇIKLAMALAR

1 Akgür, Zeynep Gökçe; **TÜRKİYE’DE KIRSAL KESİMDEN KENTE GÖÇ VE BÖLGELER ARASI DENGESİZLİK** (1970-1993), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997, s.101

2 a.g.e. , s. 54

3 a.g.e., s.100

4 a.g.e., s. 54-55

5 Kuşak: Yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeğidir. Yatay kuşak: Ailenin kardeşler çizgisinde oluşturduğu bireyler öbeğidir.

Dikey kuşak

: Ailenin baba, oğul ve torunlar çizgisinde oluşturduğu bireyler öbeğidir.

6 AKTAŞ, Ali : “*Toplumbilimsel Açıdan Alevilik-Bektaşilik ve Günümüz Alevilik-Bektaşiliğinin Sorunları*”,

DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE GÜNCEL SOSYOLOJİK GELİŞMELER (1. ULUSAL SOSYOLOJİ KONGRESİ 3-4-5 KASIM 1993 İZMİR),
Ankara, Sosyoloji Derneği Yayınları: III, 1994, ss.719-724.

7 AKTAŞ, Ali,: “Türkiye’deki Kızılbaşlık (Alevilik-Bektaşilik) Öğretisinde Hz. Ali’nin Yeri”, **KÖPRÜ DERGİSİ**

, No: 62, Bahar 1998, s. 88-91

8 AKTAŞ, Ali: “Dünya’daki ve Türkiye’deki Aleviliğin Toplumbilimsel Açıdan Çözümlemesi”, **ALİ SİZ ALEVİLİK OLUR MU?**

, Ali AKTAŞ, Nasuh BARIN, Hüseyin BAL, İlhan Cem ERSEVEN, Sadık GÖKSU, Burhan KOCADAĞ, Murat KÜÇÜK, İsmail ONARLI, Baki ÖZ, Cemal ŞENER, Ali YAMAN, Rıza ZELYUT, İstanbul, Ant Yayınları, 1998., s.106-113

9 Bu konu üzerinde en geniş araştırma Ali YAMAN tarafından yapılmıştır. Halen İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde doktora programına devam etmektedir. Bkz: YAMAN, Ali : **ALEVİLİKDE DEDELİK KURUMU VE İŞLEVLERİ**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996 : YAMAN, Ali :

KIZILBAŞ ALEVİ DEDELERİ,

İstanbul, Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları, 1998 : YAMAN, Ali :

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BİBLİYOGRA

FYASI

, Mannheim, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü (ABKE) Yayınları, 1998

10 AKTAŞ, Ali : **ALEVİLİK - BEKTAŞİLİK’TE ÖLÜM - CENAZE VE YAS RİTÜELLERİ**,
İstanbul, 1997, s. 23

11 Bilimsel yöntem kavramının, "bilimsel düşünme yöntemi", "bilim yöntemi" diye adlandırıldığı görülmektedir. Geniş bilgi için şu kaynaklara bakınız: Karasar, Niyazi, **BİLİMSEL**

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara, 1984, s. 12-13: Beşikçi, İsmail,

BİLİM YÖNTEMİ

, Yurt Yayınları, Ankara, 1991, s. 13-17: Armağan İbrahim,

BİLİMSEL Y ÖNTEM

, Dokuz Eylül Ün., G.S.F. Yayınları, İzmir, 1983, s. 46-79

12 Armağan, İbrahim, a.g.e., s. 46

13 Karasar, Niyazi, a.g.e., s. 12

14 Beşikçi, İsmail, a.g.e., s. 17

15 AKTAŞ, Ali : **KIRSAL KESİM AİLESİNİN YAPI VE İŞLEVLERİ: HİDIRBABA (SÜNNİ) VE KARAÇAVUŞ (ALEVİ) KÖYLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA**, Elazığ, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1992, s. 48

16 Yapılan arşiv araştırması, bu çalışmaya araştırmacı olarak da katılan değerli arkadaşım yazar Ali YAMAN tarafından “Alevilik- Bektaşilik Bibliyografyası” adı ile yayınlanmıştır. YAMAN, Ali : **ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BİBLİYOGRAFYASI**, Mannheim, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü (ABKE) Yayınları, 1998 Bu çalışmalardan bazıları vermekte yarar var. Bunlar: * AY
DİN, Esengül :

TUNCELİ ALEVİLİĞİ

, F.Ü. Tarih B., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1992. * BERGE, Metin :

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BEKTAŞİLİK

, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990. * BİLGE, Süheyla Kurtulmuş

: OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA BEKTAŞİ TEKKELERİ

, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bl. Basılmamış Mezuniyet Tezi, 1975. * COŞKUN, Zeki :

ALEVİLER, SÜNNİLER VE ÖTEKİ SİVAS

, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995. * DEMİRBÜKER, İlknur :

HACI BEKTAŞİ VELİ KÜLLİYESİ

, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1966. * DOĞAN, Harun :

ANADOLU ALEVİLERİ VE TAHTACILAR

, F.Ü. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1992. *

ELVAN ÇELEBİ : MENAKIBU'L-KUDSİYYE Fİ MENASİBİ'L - ÜNSİYYE, (BABA İLYAS-I HORASANİ VE SÜLALESİNİN MENKABEVİ TARİHİ),

Haz.: İsmail E.ERÜNSAL, A.Yaşar OCAK, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984. *

ERTUNA, Adnan :

16 NCI ASIR ANADOLU'DA RAFİZİLİK TEZAHURATI

, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi,

1937. * GÖNEN, Figen :

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞ DÖNEMİNDE MERKEZİ İKTİDAR-SUFİ ÇEVRE İLİŞKİLERİ (1300-1450)

, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Ankara, 1993. * GÜL, Muammer :

İSLAM ALEMİNDE MEHDİLİK DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU

, F.Ü. Tarih Bl., , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992. * GÜRBEY, Hüsnü :

TÜRK HALK ŞİİRİNDE SİYASAL MOTİFLER

, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , 1982. * HASLUCK, F.W. :

ANADOLU VE BALKANLAR'DA BEKTAŞİLİK

, Haz: Yüce

I Demirel, İstanbul, Ant Yayınları, 1995. * KAYGUSUZ, İsmail :

BİR DOĞU ANADOLU KÖYÜNÜN KÜLTÜREL GEÇMİŞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, ONAR DEDE MEZARLIĞI VE ADI BİLİNMEYEN BİR TÜRK KOLONİZATÖRÜ ŞEYH HASAN ONER

, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1983. *

KILIÇ, Rüya

: HİLAFET MÜCADELELERİNİN İSLAM TARİHİNDE VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA TOPLUMSAL YAPIDAKİ İZDÜŞÜMÜ: SEYYİD VE ŞERİFLER,

Ankara, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994. * KÖPRÜLÜ, Orhan F. :

TARİHİ KAYNAKLAR OLARA

K XIV.VE XV. ASIRLARDA ANADOLU'DA BAZI TÜRKÇE MENAKIBNAMELER

, İ.Ü., Basılmamış Doktora Tezi, 1951. * MERİÇ, Rıfkı Melul :

HURUFİLİK

, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Basılmamış Mezuniyet Tezi, Ankara, 1935. * MİRCAFERİ, Hüseyin

: ŞİİLİK VE SAFEVİ ŞİİLİĞİ

, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1972. * NECİOĞLU, G

..: BİLALUŞAĞI KÖYÜ MİMARİSİNİN TARİHSEL SÜREKLİLİĞİ

, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1987. * OCAK, Ahmet Yaşar

: XIII. YÜZYILDA ANADOLU'DA BABA RESUL (BABAİLER) İSYANI VE ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASI TARİHİNDEKİ YERİ,

İstanbul, Dergah Yayınları, 1980. (Genişletilmiş 2. baskısı

: Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam Türk Heterodoksisinin Teşekkülü

, İstanbul, Dergah Yayınları, 1996) * OCAK, Ahmet Yaşar :

BEKTAŞİ MENÂKİB-NÂMELERİNDE İSLAM ÖNCESİ İNANÇ MOTİFLERİ

, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1983. * OCAK, Ahmet Yaşar :

İSLAM-TÜRK İNANÇLARINDA HIZIR YAHUT HIZIR-İLYAS KÜLTÜRÜ,

Gen.2.b., Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yayınları, 1990. * OCAK, Ahmet Yaşar :

MENAKIBNAMELER

, Ankara, TTK Yayınları, 1992. * OCAK, Ahmet Yaşar :

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA MARJİNAL SUFİLİK: KALENDERİLER (XIV-XVII

YÜZYILLAR)

Ankara, TTK Yayınları, 1992. * OCAK, Ahmet Yaşar :

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA XVII. ASIRDA ANADOLUDA ZAVİYELER

, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1971. * OCAK, Ahmet Yaşar : TÜRK FOLKLORUNDA KESİK BAŞ, Ankara, TKAE Yayınları, 1989. * OCAK, Ahmet Yaşar :

OSMANLI TOPLUMUNDA ZINDIKLAR VE MÜLHİDLER (15-17. Yüzyıl ar)

, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998. * ÖZSOY, Hasan :

1826 SENESİNDE BEKTAŞİ TARİKATININ II. MAHMUD TARAFINDAN KALDIRILMASI,

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bl. Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1975. * SAVAŞ, Saim :

BİR TEKKENİN DİNİ VE SOSYAL TARİHİ, SİVAS ALİ BABA ZAVİYESİ

, İstanbul, Dergah Yayınları, 1992. * SERDAR, Ümit :

XV-XVI. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA BEKTAŞİLİK VE HURUFİLİK

, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, 1966. * SUNAR, Altan :

EVLIYA MENKİBELERİ

, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1938-39. * SÜMER, Faruk :

SAFEVİ DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞMESİNDE ANADOLU TÜRKLERİ'NİN ROLÜ

, Ankara, Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Yayınları, 1976. * ŞEN, Gültekin :

TARİH İÇİNDE HACİBEKTAŞ

, F.Ü. Tarih

Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1989. * TANKUT, Hasan Reşit :

ALEVİLİĞİN MENŞEİ

, İçel, 1938. * TANKUT, Hasan Reşit :

NUSAYRİLER VE NUSAYRİLİK

, Ankara, Ulus Basımevi, 1938. * TOKCAN, Celal :

HACİ BEKTAŞ VELİ VE BEKTAŞİLİK

, F.Ü. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1989. * UYSALLAR, Ferhunde :

BEKTAŞİLİK,

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1946. * YAVUZ, Edip :

TARİH BOYUNCA TÜRK KAVİMLERİ

, Ankara, Kurtuluş Matbaası, 1968.

17 * DUVARGER, Maurice: **METODOLOJİ AÇISINDAN SOSYAL BİLİMLERE GİRİŞ**, Çev: Ünsal OSKAY, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1980 * KEMERCİOĞLU, Eyüp - KIZILÇELİK, Sezgin – GÜNDÜZ, Mustafa:

ARAŞTIRMA VE YAZIM TEKNİKLERİ

, Saray Medikal Yayıncılık, İzmir, 1997 * ARMAĞAN, İbrahim:

YÖNTEMBİLİM – I : BİLİMSEL YÖNTEM

, D.E.Ü. Güze

I Sanatlar Fakültesi Yayını, İzmir, 1983 * ARMAĞAN, İbrahim:

YÖNTEMBİLİM – II : BİLİMSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

, D.E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını, İzmir, 1983 * KARASAR, Niyazi:

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara, 1984 * BEŞİKÇİ, İsmail:

BİLİM YÖNTEMİ

, Yurt Yayınları, Ankara, 1991 * KELEŞ, Ruşen (Derleyen):

TOPLUM BİLİMLERİNDE ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

, TODAİ Yayını, Ankara, 1976 * DAY, Robert A.:

BİLİMSEL BİR MAKALE NASIL YAZILIR VE YAYIMLANIR

, Çev: Gülay A. ALTAY, TÜBİTAK Yayını, 1997 * ARIKAN, Rauf:

ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ VE RAPOR YAZMA

, TUTİBAY Yayını, Ankara, 1995 * GOODE, William J. – HATT, Paul K.:

SOSYAL BİLİMLERDE ARAŞTIRMA METODLARI

, Çev: Ruşen KELEŞ, TODAİ Yayını, Ankara, 1973 * ZEISEL, Hans,:

SOSYAL ARAŞTIRMALARDA SAYISAL

L ANLATIM

, Çev: Onur KUMBARACIBAŞI, G.Ü.İİBF. Yayını, Ankara, 1982 * KAPTAN, Saim:

BİLİMSEL ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ: TEZ HAZIRLAMA YOLLARI

, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1973 * KAPTAN, Saim:

BİLİMSEL ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ VE İSTATİSTİK YÖNTEMLERİ

, Bilim Yayınları, Ankara, tarihsiz * SEYİDOĞLU, Halil:

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAZMA EL KİTABI (Toplumsal Bilimler Alanında Tez, Seminer, Makale ve Rapor Hazırlama Kılavuzu)

, Olguç Matbaası, Ankara, 1979 * TÜTENGİL, Cavit Orhan:

SOSYAL İLİMLERDE ARAŞTIRMA VE METOD

, İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1971 * SENCER, Muzaffer – IRMAK, Yakut:

TOPLUMBİLİMLERİNDE YÖNTEM

, Say Yayınları, İstanbul, 1984 * İÇLİ, Tülin:

SOSYAL BİLİMLERDE İSTATİSTİK

, H.Ü.F.F. Yayını, Ankara, 1987 * ATAÜZ, Sevil (Derleyen):

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLİM ARAŞTIRMALARININ GELİŞİMİ

, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1986 * TÜRKDOĞAN, Orhan:

BİLİMSEL DEĞERLENDİRME VE ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

, M.E.B. Yayını, İstanbul, 1989 * KARABAŞ, Seyfi – YEŞİLÇAY, Yaşar (Derleyen):

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL BİLİM ARAŞTIRMALARINDA YAKLAŞIMLAR VE YÖNTEMLER

, ODTÜ. Halkbilimi Topluluğu Yayını, Ankara, 1977 * SENCER, Muzaffer:

YÖNTEMBİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

, TDK. Yayını, Ankara, 1981 * GOLDSTEIN, Kenneth S.:

SAHADA FOLKLOR DERLEME METOTLARI

, Çev: Ahmet E. UYSAL, Kültür ve Turizm Bakan

lığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayını, Ankara, 1983 * ALAÇAM, Erol (Derleyen) :

BİLİMSEL ETKİNLİK VE YAYIM

, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 1995 *

TÜRKİYE'DE SOSYAL ARAŞTIRMALARIN GELİŞİMİ

, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 1971

18 * AKTAŞ, Ali : KIRSAL KESİM AİLESİNİN YAPI VE İŞLEVLERİ: HİDIRBABA (SÜNNİ) VE KARAÇAVUŞ (ALEVİ) KÖYLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

, Elazığ, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1992. *

AYAS, M. Rahmi :

TÜRKİYE'DE İLK TARİKAT ZÜMRELEŞMELERİ ÜZERİNE DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

, (Doktora Tezi), Ankara, 1970. * Baha Said :

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN ALEVİLİK BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMASI

, Haz. Nejat BİRDOĞAN, İstanbul, Berfin Yayınları, 1994. * BAL, Hüseyin :

ALEVİ-BEKTAŞİ KÖYLERİNDE TOPLUMSAL KURUMLAR

, İstanbul, Ant Yay., 1997. * BAL, Hüseyin :

SOSYOLOJİK AÇIDAN ALEVİ-SÜNNİ FARKLILAŞMASI VE BÜTÜNLEŞMESİ

, İstanbul, Ant Yay., 1997. * BAL, Hüseyin :

ALEVİ-BEKTAŞİ SOSYOLOJİSİ

, İstanbul, Ant Yay., 1997. * BAYATLI, Osman :

BERGAMA'DA K

ÖYLER Pınarköy, Narlıca, Tepeköy, Yalnızev

, İkinci Kitap, C.H.P. Bergama Halkevi Yayınları, 1944. * BAYATLI, Osman :

BERGAMA'DA ALEVİ GELİNİ VE İNANÇLARI

, İzmir, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, 1957. * BAYRAK, Mehmet :

ALEVİLİK VE KÜRTLER (İNCELEME-ARAŞTI RMA-BELGELER)

, Ankara, Öz-Ge Yayınları, 1997. * CEYLAN, Hasan :

ERZİNCAN'IN KALECİK KÖYÜ'NDE SOSYO-KÜLTÜREL, COĞRAFİ VE EKONOMİK YAPI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

, F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1987. * DOĞAN, İsa :

ANADOLU'DA ALEVİLİĞİN DOĞUŞU VE SAMSUN ALEVİLERİ

, Samsun, 1990 * DURAN, Hamiye :

HACI BEKTAŞ-I VELİ'NİN MAKALATINDA DİN VE TASAVVUF

, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987. * ENGİN, İsmail :

AKÇAENİŞ TAHTACILARINDA DİNİN VE DİNİ ÖRGÜTLENMENİN GÜNLÜK YAŞAMA ETKİSİ

, Ankara, H.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1993. * ENGİN, İsmail :

TAHTACILAR: TAHTACI KİMLİĞİNE VE DEMOGRAFİSİNE GİRİŞ

, İstanbul, Ant Yayınları, 1998. * ERDENTUĞ, Nermin :

SÜN KÖYÜ'NÜN ETNOLOJİK TETKİKİ,

2.Baskı, Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1971. * ERÖZ, Mehmet :

TÜRKİYE'DE ALEVİLİK BEKTAŞİLİK,

İstanbul, 1977. * ERÖZ, Mehmet :

YÖRÜKLER,

İstanbul, TDAV Yayınları, 1991. * FIĞLALI, Ethem Ruhi :

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HALK İNANÇLARI İTİBARIYLA ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK

, Ankara, Türk Halk Kültür

ünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1994. * FIĞLALI, Ethem Ruhi :

TÜRKİYE'DE ALEVİLİK BEKTAŞİLİK

, Ankara, Selçuk Yayınları, 1990. * GİYİK, Doğan :

OVACIK YÖRESİNDE TOPLUMSAL YAPI VE İNANÇ SİSTEMİ

, F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1

992. * Hilmi Ziya (ÜLKEN)

: TÜRK MİSTİSİZMİNİ TETKİKE GİRİŞ

, İstanbul, Akşam Basımevi, 1934 * KALAFAT, Yaşar :

İSLAMİYET VE TÜRK HALK İNANÇLARI

, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996 * KALAFAT, Yaşar :

DOĞU ANADOLU'DA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ

, Gen

. 2.b., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995 *KAYA, Hüseyin :

NIŞANKAYA KÖYÜ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

, F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1995. * KAYGUSUZ, İsmail

: MUSAHİBLİK

, İstanbul, Alev Yayınları, 1991. * KETİR, Songül :

GE

LİNCİK KÖYÜ'NÜN SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ

, F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1989. * KOÇ, İlkin :

EDREMIT İLÇESİ ALEVİ TÜRKMEN KÖYLERİNİN YAPISI VE SOSYAL YAŞANTISI

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1997. * KUDAT, Ayşe :

KIRVELİK

, Ankara, 1974. * OKÇUOĞLU, Selahattin :

OKÇULAR KÖYÜ'NÜN SOSYO-EKONOMİK, SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI,

F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1988. * ÖZBAYRI, Kemal :

TAHTACILAR VE YÖRÜKLER

, Bibliotheque archeologue et historique de l'Institut Francais d'Archeologie d'Istanbul, XXIII,

Paris, 1972. * ÖZTÜRK, Sezai :

TUNCELİ'DE ALEVİLİK ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DENEME,

İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1972. * SEVGİN, Nazmi :

ZAZALAR VE KIZILBAŞLAR

, Yayınlanmamış Çalışma, 1946 * SOYYER, Yılmaz :

SOSYOLOJİK AÇIDAN ALEVİ BEKTAŞİ GELENEĞİ

, İstanbul, Seyran Kitap, 1996 * SUNAR, Cavit :

MELAMİLİK VE BEKTAŞİLİK

, Ankara, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1975. * TEMREN, Belkıs

: BEKTAŞİLİĞİN EĞİTSEL VE KÜLTÜREL B

OYUTU

, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994. * TUĞCU, Hüseyin :

TÜRK AİLE YAPISINDA BEKTAŞİ GELENEKLERİNİN YERİ VE BİR BEKTAŞİ KÖYÜ

, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992. * TÜRKDOĞAN, Orhan

:

ALEVİ BEKTAŞİ KİMLİĞİ SOSYO - ANTROPOLOJİK ARAŞTIRMA

, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995* ÜLKEN, Hilmi Ziya :

İSLAM DÜŞÜNCESİ, TÜRK DÜŞÜNCESİ TARİHİ ARAŞTIRMALARINA GİRİŞ

, 2.b., İstanbul, Ülken Yayınları, 1995. * ÜZÜM, İlyas :

İNANÇ ESASLARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE CAFERİLİK

İstanbul, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1993. * ÜZÜM, İlyas :

GÜNÜMÜZ ALEVİLİĞİ

, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997. * YALÇINKAYA, Ayhan:

ALEVİLİKTE TOPLUMSAL KURUMLAR VE İKTİDAR

, Ankara, Mülkiyeliler

Birliği Vakfı Yayınları, 1996. * YAMAN, Ali :

ALEVİLİKDE DEDELİK KURUMU VE İŞLEVLERİ

, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996. *

YAMAN, Ali :

KIZILBAŞ ALEVİ DEDELERİ

, İstanbul, Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları, 1998. * YAVUZER, Hasan :

HACI BEKTAŞ YÖRESİ BEKTAŞI İNANÇLARININ DİN SOSYOLOJİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993. *

YAYAN, Abdurrahman :

DİNİ GRUPLARIN VE HAREKETLERİN SOSYOLOJİSİ “YAHYALI ÖRNEĞİ”

, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992. *

YEŞİLYURT, Tahsin :

SOSYAL YAŞANTISIYLA ALEVİLİK,

F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1992. * YETİŞEN, Rıza:

TAHTACI AŞİRETLERİ (ADET, GELENEK VE GÖRENEKLERİ),

İzmir, Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, 1986. * YILDIRIM, Müslüm :

BAZI SOSYAL YAPI ÖZELLİKLERİYLE ÜÇTEPE KÖYÜ,

F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1986. * YILMAZ, A. :

TAHTACILAR GELENEKLER

, Ankara, CHP Halkevi N

eşriyatı, 1948.

19 * AKGÜN, Yasemin : **ERZİNCAN ALEVİLERİ VE CEM TÖRENLERİ**, İTÜ Türk Musikisi

Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1995. * ARSLAN, Mesut :

BEKTAŞI NEFESLERİ ÜZERİNE İNCELEMELER

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi,

1997. * ATAER, Ekrem :

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ÇERÇEVESİNDE SEMAHLARIMIZ VE BUNA BAĞLI ADETLER,

İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, ty. * AYGÜN, Belgün :

ALEVİ - BEKTAŞİ TÖRENLERİ VE SEMAH

, A.Ü. Tiyatro Bölümü, Yay

ınlanmamış Tez, 1982. * AYMAZ, Veysel :

ALEVİ VE BEKTAŞİLERDE DİNİ TÖRENLER

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1993. * BENLİ, Yusuf :

DEYİŞ, SEMAH VE SAZ EZGİLERİNİN BAĞLAMA DÜZENİNDE İCRA ÖZELLİKLERİNE

GÖRE NOTAYA ALINMASI

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1995. * BOZKURT, Fuat :

SEMAHLAR

, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992. * CANAN, Ayten :

USÛL-ADAB VE ERKÂNIYLA ALEVİLİK

, F.Ü. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1991. * COŞKUN, Sevim :

SİVAS SEMAH VE HALAYLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994. * ÇAYLAK, Nuran :

TÜRK FOLKLORUNDA SAMAHIN YERİ

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1987. * ELİK, Nazlı :

ALEVİLİK VE HALK MÜZİĞİNE KATKILARI

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1993. * ERSEVEN, İlhan Cem :

ALEVİLERDE SEMAH

, İstanbul, Ant Yayınları, 1990. * KALAYCI, Nuray :

KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNDE TÜRBELERLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

, F.Ü. Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi,

1998 * KARATEPE, Alaattin :

EDİRNE UZUNKÖPRÜ YENİKÖY KÖYÜNÜN BEKTAŞİ MÜZİĞİNİN İNCELENMESİ

, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993. * KILKIL, Ercan :

İZMİR NARLIDERE SEMAHLARI

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Te

zi, 1992. * ÖZKAN, Cengiz :

DİVRİĞİ SEMAHLARI

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, 1991. * ÖZMEN, Tansel :

ALEVİ-BEKTAŞİLERDE SEMAH OYUNLARI

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, ty. * ÖZTORUN, Nalan :

MALATYA'DA ALEVİLİK VE CEM TÖRENLERİ

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi ,1994. * PEKŞEN, Gani :

ARGUVAN'DA CEM

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Tezi, ty. * REÇBER, Ahmet :

ANADOLU ALEVİLERİNDE CEM VE ONİKİ HİZMET

, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Bitirme Çalışması, 1996. *

SALCI, Vahit Lütfi :

GİZLİ TÜRK DİNİ OYUNLARI

, İstanbul, Numune Matbaası, 1941. * TAŞTAN, Gülderen :

URFA-KISAS KÖYÜ SEMAHLARININ İNCELENMESİ

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, 1992. * UMUL, Lale Akay

: BEKTAŞİ ERKÂNINDA NEFESLER

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Sanatta Yeterlilik Tezi, 1994 * UZUN, Funda :

ALEVİ CEMLERİNİN VE SEMAHLARININ TÜRK FOLKLORUNA KATKILARI

, İTÜ Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bl., Bitirme Tezi, 1998. * YILDIRIM, Dursun :

TÜRK EDEBİYATINDA BEKTAŞİ TİPİNE BAĞLI FIKRALAR (İNCELEME-METİN)

, Doktora Tezi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977. * YILDIZ, Süleyman :

TUNCELİ CEMLERİNDE SEMAHLARIN İNCELENMESİ

, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Yüksek Lisans Tezi, 1992.

20 A.RIFKI : **BEKTAŞİ SIRRI**, 4 cilt, İstanbul, Asır Matbaası ve Kitabevi, 1325-1328

(1909-1912). * A.RIFKI

: **BEKTAŞİ SIRRININ MÜDAFASINA**

MUKABELE

, Dersaadet, Asır Matbaası,

1327(1911). * ACZİ, Remzi

YENİ GÜLZAR-I HASENEYN VAK'A-I

KERBELA,

İstanbul, Ergin Kitabevi, 1955. * AHMED CEMALEDDİN ÇELEBİ :

BEKTAŞİ SIRRI NAM RİSALEYE MÜDAFAA,

Musahhihi: Rıza Lütfi, İstanbul, Manzumei Efkâr Matbaası, 1328 (1910). * AHMED SIRRI BABA

:
ER-RİSALETÜ'L-AHMEDİYYE Fİ TARİHİ'T TARİKATÜ'L-BEKTAŞİYYE

Bİ-MISR'İL-MAHRUSE

, Kahire, Matbuatu's Şark-ı Şarig Hayzan el-Mersule, 1937. * AHMET EFLAKI :

ARİFLERİN MENKİBELERİ

, Çev. Tahsin Yazıcı, 2. cilt, MEB Yayınları, Ankara, 1989. * AHMET REFIK :

ANADOLU'DA TÜRK AŞİRETLERİ

, İstanbul, 1930. * AHMET REFIK :

ONALTINCI ASIRDA RAFİZİLİK VE BEKTAŞİLİK

, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932. (1994'te sadeleştirilerek Mehmet Yaman tarafından yeniden yayınlandı.) * AHMET RIFAT : MİRATÜ'L

MAKASİD Fİ DEF'İL-MEFASİD

, İstanbul, İbrahim Efendi Matbaası, 1295 (1876). * AKBULUT, Rüknettin (Der.) :

SEÇİLMİŞ EN GÜZEL VE EN YENİ BEKTAŞİ FIKRALARI

, İstanbul, Çınar Matbaası, 1963. * AKIN, Gülsüm :

TARİH VE KÜLTÜRÜYLE MİLLİ(MİLAN) AŞİRETİ

, F.Ü. Tarih Bl., 1992. * AKSEL, Malik :

ANADO

LU'DA HALK RESİMLERİ

, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960. * AKSEL, Malik :

TÜRKLERDE DİNİ RESİMLER

, İstanbul, Elif Yayınları, 1967. * AKSOY, Bilal :

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE TUNCELİ I

, Ankara, Yorum Yayınları, 1985* ALI KEMALİ :

ERZİNCAN TARİHİ : TARİHİ, COĞRAFI, İÇTİMAİ ETNOGRAFI, İDARİ İHSAİ TETKİKAT
TECRÜBESİ

, İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1932 * ALI RIZA :

HADİSEİ KERBELA,

İstanbul, 1294/ 1877. * ALI ULVI BABA :

BEKTAŞİ MAKALATI

, İzmir, Marifet Matbaası, 1341 (1925). * ALI ZAKI

:

MEDHİYYE VE MERSİYE

, İstanbul, 1301/1883. * AND, Metin :

TÜRK KÖYLÜ DANSLARI

, İstanbul, Sıralar Basımevi, 1964. * ARAZ, Nezihe :

ANADOLU EVLİYALARI,

8.b., İstanbul, Atlas Kitabevi, 1988. * ARIT, Fikret (Haz.) :

BEKTAŞİ FIKRALARI

, İstanbul, Yalçın Ofset Yayınları, 1971 * ASLANOĞLU, İbrahim :

ŞAH İSMAİL HATAYİ VE ANADOLU HATAYİLERİ

, İstanbul, Der Yayınları, 1992 * ATALAY, Adil Ali :

KERBELA VE MATEM

, İstanbul, Can Yayınları, 1991. * ATALAY, Adil Ali (Der.) :

VİRANİ DİVANI VE RİSALESİ (BUYRUĞU)

, İstanbul, Can Yayınları, 1998. * ATALAY, Besim :

BEKTAŞİLİK VE EDEBİYATI

, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340, * AYTEKİN, Sefer (Haz.) :

HÜSNİYE,

2 b. Ankara, Emek Basım-Yayım Evi, 1957. * AYTEKİN, Sefer (Haz.) :

VELAYETNAME-İ HACI BEKTAŞ VELİ - HACI BEKTAŞ VELİ'NİN HAYAT

I

, Ankara, Emek Basım-Yayım Evi, ty. * AYTEKİN, Sefer :

BUYRUK

, Ankara, Emek Basım Yayım Evi, 1958. * AYTEKİN, Sefer :

MAKALAT

, Ankara, Emek Matbaası, 1954. * BABINGER, Franz. - Fuad KÖPRÜLÜ :

ANADOLU'DA İSLAMİYET

, Çev: Ragıp Hulusi, Haz. Mehmet Kanar, İstanbul, İnsan Yayınları, 1996. * BALCIOĞLU, Tahir Harimi :

TÜRK TARİHİNDE MEZHEP CEREYANLARI

, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940. (Hilmi Ziya ÜLKEN'in Mukaddemesi ile.) * BANOĞLU, Niyazi Ahmet :

BEKTAŞİ HİKAYELERİ

, İstanbul, 1943. * BARDAKÇI, Cemal :

ALEVİLİK, AHİLİK, BEKTAŞİLİK

, 2.b., Ankara, Yeni Matbaa, 1950. * BARDAKÇI, Cemal :

KIZILBAŞLIK

, İstanbul, Işık Basımevi, 1945. * BAYATLI, Osman :

ALEVİLİK'TE SAYILAR

, İzmir, 1948. * BAYATLI, Osman :

BERGAMA'DA ALEVİ GELİNİ VE İNANÇLARI

, İzmir, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, 1957. * BAYRAM, Mikail:

FATMA BACI VE BACIYAN-I RUM

, Konya, Damla Matbaacılık, 1994. * BAYRI, M. Halid :

VİRANİ HAYATI VE ESERLERİ

, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, 1957. *

BEKTAŞİ HİKAYELERİ

, İstanbul, A. Sait Basımevi,
1943. *

BEKTAŞİ NÜKTE VE FIKRALARI

, Ankara, Emek Basım-Yayınevi, 1952. * BENEKAY, Yahya :

YAŞAYAN ALEVİLİK

, İstanbul, Varlık Yayınları, 1967. * BİRDOĞAN, Nejat :

ALEVİ KAYNAKLARI-1

, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996. * BİRDOĞAN, Nejat :

ALEVİLERİN BÜYÜK HÜKÜMDARI ŞAH HATAİ

, İstanbul, Can Yayınları, 1991. * BİRDOĞAN, Nejat :

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE YOL AYRIMI

, İstanbul, Mozaik Yayınları, 1995. * BİRDOĞAN, Nejat :

ANADOLU VE BALKANLARDA ALEVİ YERLEŞMESİ, OCAKLAR - DEDELER - SOYAĞAÇLARI

, İstanbul, Alev Yayınları, 1992. * BİRDOĞAN, Nejat :

ANADOLU'NUN GİZLİ KÜLTÜRÜ ALEVİLİK

, Hamburg, Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları, 1990. * BİRGE, John Kingsley :

BEKTAŞİLİK TARİHİ

, Çev.Reha ÇAMUROĞLU, İstanbul, Ant Yayınları, 1991. * BOZBEYOĞLU, Hulusi :

BEKTAŞİLİĞİN İSLAMİYETİN YAYILMASINDAKİ ETKİSİ

, İstanbul, Özaydın Matbaası, 1972. * BOZKURT, Fuat (Haz.) :

BUYRUK

, İstanbul, Anadolu Matbaası, 1982 * BOZKURT, Fuat :

SEMAHLAR

, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992. * BURCUOĞLU, Kemal - ÖZAY, Mahmut :

KIRKLAR MECLİSİ EN GÜZEL BEKTAŞİ ŞİİRLERİ

, İstanbul, Gayret Kitabevi, 1952. * CELASUN, Ali Haydar :

ALEVİLİKTE CEM

, İstanbul, Alev Yayınları, 1993. * COŞAN, Esat :

MAKAKAT, HACI BEKTAŞ-I VELİ,

Ankara, Seha Neşriyat, 1986. * COŞKUNEREN, Hüseyin Haki :

TARİKATI ALİYEYİ BEKTAŞİYE EVRADI ŞERİFİ

, ty * ÇALIŞLAR, Oral :

HZ. ALİ - MUAVİYE ÇATIŞMASI, İSLAMIN DOĞUŞU VE İLK AYRILIKLAR

, İstanbul, Pencere Yayınları, 1992. * ÇAMUROĞLU, Reha :

GÜNÜMÜZ ALEVİLİĞİNİN SORUNLARI

, İstanbul, Ant Yayınları, 1992. * ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman :

EN GÜZEL BEKTAŞİ FIK

RALARI

, İstanbul, 1943. * ÇAVDARLI, Rıza :

BEKTAŞİ SIRRI ÇÖZÜLDÜ. HACI BEKTAŞİ VELİ'NİN HAYATI, FAALİYETİ, SİYASETİ, TÜRKÇÜLÜĞÜ

, İstanbul, Aydınlık Matbaası, 1944. * ÇAY, Abdulhaluk :

ANADOLU'DA TÜRK DAMGASI KOÇ-HEYKEL-MEZAR TAŞLARI VE TÜRKLER'DE KOÇ-KOYUN MESELESİ

, Ankara, TKAE Yayınları, 1983. * ÇAY, Abdulhaluk :

TÜRK ERGENEKON BAYRAMI NEVRUZ

, Ankara, TKAE Yayınları, 1988. *

ÇELEBİ CEMALETTİN EFENDİ : MÜDAFAA

, Dersaadet, 1338. * ÇETİN, İsmail :

TÜRK EDEBİYATINDA HAZRET-İ ALİ CENKNAMELERİ

, Ankara, G.Ü. Sos

yal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1995. * DAĞLI, Muhtar Yahya :

BEKTAŞI TOMARI VE NEFESLERİ

1. Kitap, İstanbul, Yeni Şark Kitabevi, 1935. * DANIK, Ertuğrul :

KOÇ VE AT ŞEKLİNDEKİ TUNCELİ MEZAR TAŞLARI

, Ankara, TKAE Yayınları, 1989. * DEDEKUR

BAN, Ali Haydar :

ZAZA HALK İNANÇLARI

, Ankara, Zaza Kültürü Yayınları, 1993. * DEDEKURBAN, Ali Haydar :

ZAZA HALK İNANÇLARINDA “KÜLT”LER,

Ankara, Zaza Kültürü Yayınları, 1994. * DEDEKURBAN, Ali Haydar :

ZAZALARDA ŞÖLENLER VE TÖRENLER

, Ankara, Zaza

Kültürü Yayınları, 1994.

*** DERViŞ RUHULLAH : BEKTAŞI NEFESLERİ**

, İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1340 (1924). * DIERL, Anton Jozef :

ANADOLU ALEVİLİĞİ

, İstanbul, Ant Yayınları, 1991. * DİNÇER, Murtaza :

ALEVİ-SÜNNİ AYRIMININ TARİHSEL NEDENLERİ

, Ankara, Evren

Matbaası, 1990* DURAN, Hamiye :

HACI BEKTAŞ-I VELİ’NİN MAKALATINDA DİN VE TASAVVUF

, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987. * DÜZDAĞ, M. Ertuğrul

:

ŞEYHÜLİSLAM EBUSSUUD EFENDİ FETVALARI IŞIĞINDA 16. ASIR TÜRK HAYATI,

2.b., İsta

nbul, Enderun Kitabevi, 1983. * Edhem :

VAKAİ KERBELA

, Vezirhanı, Dikran Karabetyan Matbaası, 1291. * Edip Harabi,

EDİP HARABİ DİVANI

, Haz. Sefer Aytekin, Ankara, ty. * ERBAY, Mustafa (Çev.) :

ŞEYH SAFİ BUYRUĞU,

Ankara, Ayyıldız Yayınları, 1994. * ERDOĞAN,

Fahrettin :

SEKİZ MİLYONLUK ALEVİ TÜRKLERİNE KIZIL KOMÜNİST DAMGASINI VURAN

SEBİLÜRREŞATÇILARA CEVAP VE BEKTAŞİLİK

, Ankara, Emek Basım, 1956. * ERGUN, Sadeddin Nüzhet :

BEKTAŞI ŞAİRLERİ VE NEFESLERİ

, İstanbul, Maarif Kitabevi, 1944. * ERGUN, Sadeddin Nüz

het :

ONDOKUZUNCU ASIRDAN BERİ BEKTAŞI-KIZILBAŞ ALEVİ ŞAİRLERİ VE NEFESLERİ

, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956. * ERK, Hasan Basri

: TARİH BOYUNCA ALEVİLİK

, İstanbul, Varol Matbaası, 1954. * ERKSAN, Cemal :

BEKTAŞI FIKRALARI

, İstanbul, İktisadi Yürüyüş Basımevi, 1947 * EYUBOĞLU, İsmet Zeki

: BÜTÜN YÖNLERİYLE BEKTAŞİLİK (ALEVİLİK)

, İstanbul, Yelken Matbaası, 1980. * FENKLİĞİL, Bahtiyar :

BEKTAŞİ NEFES VE MERSİYELERİ

, İstanbul, Üstün Eserler Neşriyatevi, 1943. * FIĞLALI, Ethem Ruhi :

İMAMIYYE ŞIASI

, İstanbul, 1984. * FIRAT, M.Şerif :

DOĞU İLLERİ VE VARTO TARİHİ,

2.b., Ankara, MEB Yayınları, 1961* GÖLPINARLI, Abdülbaki :

ONDÖRT MASUM HZ. PEYGAMBER (S.M.) HZ.FATİMA (A.M.) VE ONİKİ İMAM (A.M.),

İstanbul, Der Yayınları, ty. * GÖLPINARLI, Abdülbaki :

İMAM ALİ BUYRUĞU NAHC-AL BALÂGA

, Ankara, Emek Basım-Yayınevi, ty. * GÖLPINARLI, Abdülbaki :

TASAVVUFTAN DİLİMİZE GEÇEN DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1977. * GÖLPINARLI, Abdülbaki :

YUNUS İLE AŞIKPAŞA VE YUNUS'UN BATINİLİĞİ

, İstanbul, Kenan Basımevi, 1941. * GÖLPINARLI, Abdülbaki :

MANAKIB-I HACI BEKTAŞ-I VELİ “VİLAYETNAME”

, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1958. * GÖRGÜ, S. Zeki :

YÜCE EVLİYA DÜZGÜN BABA

, İstanbul, Azim Matbaası, 1969. * GÜLENSOY, Hatice :

TUNCELİ'DE MUNZUR EFSANESİ

, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1986. * GÜLENSOY, Hatice :

TUNCELİ'DE BUYUR BABA EFSANESİ

, Ankara, MEB Yayınları, 1992. * GÜNDOĞDU, Hıdır

: TARİH VE KÜLTÜRÜYLE KOÇ UŞAĞI AŞİRETİ,

F.Ü. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1992. * HARABİ, Edip :

HARABİ; HAYATI VE DEYİŞLERİ,

Ankara, Emek Basım-Yayınevi, 1959. *

HASAN DEDE : HASAN DEDE ŞİİRLERİ

, Haz. Ali Rıza Köseoğlu, Ankara, Doğuş Matbaası, 1960. * HEMEDANİ, Ahmet Sabiri :

İSLAMDA İMAM CAFER SADİK MEZHEBİ VE İMAM CAFER BUYRUKLARI

, Çev.: Yakup Kenan, İstanbul, 1974. *

HÜSNİYE,

, Haz. Ali Toprak, İstanbul, Ant Yay., 1997. *

İBNÜLEMIN ALİ HAYDAR İLMÎ : HAİLEİ KERBELA

, Dersaadet, 1329/1911. *

İBNÜRREŞAD

, Ali Ferruh : KERBELA, Paris, 1305 Muharrem / 1887 Eylül. * İLHAN, Avni

: MEHDİLİK

, İzmir, Akyay Kaynak Yayınları, 1976. *

İMAM CAFER BUYRUĞU

, Ankara, Ayyıldız Kitabevi, 1959. * İPÇİ, Hasan :

RAH-I NECAT

, İstanbul, Çelikkilt Matbaası, 1965. *

İSHAK EFENDİ : KAŞİFÜ'L - ESRAR VE DAFİÜ'L- EŞRAR

, İstanbul, 1290 (1873). * İSMAIL HAKKI :

ÇEPNİLER BALIKESİR'DE

, Balıkesir Halkevi Neşriyatı, Vilayet Matbaası, 1935. * İZZET MOLLA :

MİHNETKEŞAN, Keşan civarındaki Bektaşî Tekkesi üzerine (taşbasma)

, İstanbul, 1269 * KANTUR, Haluk :

BEKTAŞİLİK NİÇİN BATILDIR

, İstanbul, Karınca Matbaacılık, 1961. * KARAHAHAN, Abdulkadir :

ANADOLU TÜRK EDEBİYATINDA MAKTEL-İ HÜSEYİN'LER

, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Basılmamış Mezuniyet Tezi, 1939. * KARAMAN, İbrahim Kamil - DEHMEN, Abdülvahap :

ALEVİLİKDE HACİBEKTAŞ VELİ VE İLKELERİ

, 1.Kitap, İstanbul, Tipo Neşriyat ve Basımevi, 1966. * KARAŞEMİS, Ahmet Rindi :

BEKTAŞİ'DEN ALLAH'A AÇIK MEKTUP

, İstanbul, Stad Basımevi, 1947. * KAYA, Ali :

ALEVİLİK VE HAKSIZ HÜCUMLAR

, Ankara, Sanat Matbaası, 1965. * KAYA, Ali :

TUNCELİ KÜLTÜRÜ

, İstanbul, Aydınlar Matbaası, 1995. * KAYA, Haydar :

BEKTAŞİ İLMİHALİ

, Manisa, Evren Matbaası, 1989. * KAYA, Haydar :

KURBAN-KEVSER VE EHL-İ BEYT

, İstanbul, Anadolu Matbaası, 1989. * KAYA, Haydar :

MUSAHİBLİK

, İstanbul, Engin Yayınları, 1989. * KAYA, Haydar :

ALEVİ-BEKTAŞİ ERKÂNI EVRADI VE EDEBİYATI

, İstanbul, Engin Yayıncılık, 1993. * KAYA, Haydar :

ALEVİLİK YARADILIŞ VE KADER, İstanbul

, Engin Matbaacılık, 1994. * KAYA, Mehmet :

KARA CEMŞİT BEY VE PALU'DAKİ AŞİRETLER

, F.Ü. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1987. * KAYGUSUZ, İsmail :

ALEVİLİKTE DAR

, İstanbul, Alev Yayınları, 1993. * KAYGUSUZ, İsmail :

MUSAHİBLİK

, İstanbul, Alev Yayınları, 1991. * KÂZİM BABA :

KÂZİM BABA DİVANI

, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, 1959. * KAZIM PAŞA :

RIYAZ-I ASFIYA-MAKALİD-İ AŞK

, Edirne, Şems Matbaası, 1325. * KE

MANCI, Bayram :

ALEVİLİĞİN KİMLİĞİ, DAYANDIĞI ESASLAR, GELENEK VE GÖRENEKLERİ

, İzmir, Karınca Matbaacılık, 1979. * KILINÇ, Nurullah :

PİR-İ AZAM GAVS-İ EVHAM HACI BEKTAŞ VELİ HAZRETLERİNİN TARİKAT SİLSİLESİYLE VASIYETNAMELERİ,

İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1967 * KIZILGÖZ, Mehmet :

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE YARGI VE SORGU CEMİ,

Ankara, Ayyıldız Yay., 1997. * KIZILGÖZ, Mehmet :

GÜLBENG ALEVİLİKTE DUA,

Ankara, Ayyıldız Yay., 1997. * KOCA, Turgut :

BEKTAŞI ALEVİ ŞAİRLERİ VE NEFESLERİ, (13.YÜZYILDAN, 20. YÜZYIL A KADAR)

İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1990 * KOCADAĞ, Burhan :

DOĞUDA AŞİRETLER, KÜRTLER, ALEVİLER

, İstanbul, Ant Yayınları, 1992. * KOCADAĞ, Burhan :

LOLAN OYMAĞI VE YAKIN ÇEVRE TARİHİ

, İstanbul, Taş Matbaası, 1987. * KOÇ, Şinasi :

ALLAH İNSANLARDAN NE İSTİYOR?

, İstanbul, Güven Matbaası, 1989. * KOÇ, Şinasi

: GERÇEK İSLÂM DİNİ, 1-2-3.

Cildin Üçüncü baskısı, İstanbul, Güven Matbaası, 1989. * KOÇ, Şinasi :

GERÇEK KUR'AN TARİHİNİ OKUMAK İSTER MİSİNİZ?

Cilt :4, Ankara, Fon Matbaası, 1986. * KORK

MAZ, Esat :

DÖRT KAPI KIRK MAKAM

, İstanbul, Şahkulu Sultan Külliyesi Yayınları, 1995. * KORKMAZ, Esat :

ALEVİ SÜREĞİNDE BEKTAŞI YOLUNDA ENEL HAK

, İstanbul, Nefes Yayınları, 1995. * KORKMAZ, Esat :

HAK-MUHAMMET-ALİ VE KIRKLAR CEMİ

, İstanbul, Şahkulu Sultan Külliyesi Yayınları., 1997. * KOROK, Danış Remzi

: YEZİT VE KERBELA FACİASI

, İstanbul, Sıralar Matbaası, 1960. * KÖKSAL, M.A.

: HZ. HÜSEYİN VE KERBELA FACİASI,

Akademi Yayınları, ty * KUNTER, Halim Baki :

KIRKBUDAK, HACI BEKTAŞ İNCELEMELERİNE GİRİŞ

,
Ankara, Emek Matbaası, 1951. * Küçük Filibelizade M. Asım :

NALE-İ UŞŞAK

, İstanbul, Mihran Matbaası, 1301/1883. * MANSUROĞLU, Ali Kudret (Haz.) :

GERÇEKÇİ BEKTAŞI “MANZUM BEKTAŞI HİKÂYELERİ

”, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1966. * MECİD, Musazâde :

ŞİA MEZHEBİ İÇİNDE HULÛL VE TENASÜH

, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1973. * MEHMED SÜREYYA MÜNCI BABA :

TARİKAT-İ ALİYE-İ BEKTAŞİYE

, İstanbul, Kanaat Kitaphanesi, 1338(1914). * MEHMED SÜREYYA MÜNCI BABA :

TARİKAT-I ALİYE-İ RİFAİYE, BEKTAŞİLİK VE BEKTAŞİLER

, İsta

nbul, Kanaat Kitaphanesi, 1335 (1911). * MEHMED SÜREYYA (Münci Baba) :

BEKTAŞİLİK VE BEKTAŞİLER

, İstanbul, Şems Matbaası, 1914/1330. [Yeni Baskı :

TARİKAT-I ALİYYE-İ BEKTAŞİYE (YÜCE BEKTAŞI TARİKATI

), Sadeleştiren : Ahmet Gürtaş, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.] *

MEHMET ALİ HİLMİ DEDEBABA DİVANI

, Haz. Bedri Noyan, İstanbul, Merdiven Köyü Şahkulu Sultan Küllüyesini Koruma, Onarma ve Yaşatma Derneği, ty. *

MEHMET NAZIM, KERBELA

, Dersaadet, Şems Matbaası, 1327/1911. * METİN, Aşık Ali :

PENÇEİ EL

ABA,

İstanbul, Aydınlar Matbaacılık, 1992. * MİRCAFERİ, Hüseyin :

ŞİİLİK VE SAFEVİ ŞİİLİĞİ,

İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1972. *

MUHARREM EFENDİ : MERSİYE

, İstanbul, Takvihan-e Amire, Muharrem 1290 / 1873. * NAŞİT HAKKI (ULUĞ) :

DEREBEYİ VE DERSİM

, Ankara, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1932. * NECEFZADE, Yakup Kenan

: EHL-İ BEYT VE 12 İMAM

, İstanbul, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, 1966. * NECİB ASIM :

BEKTAŞİ İLM-i HALİ

, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1343/1925. *

NESİMÎ (SEYYİD) : D

İVAN

, İstanbul, 1260. * NOYAN, Bedri :

BEKTAŞİLİK ALEVİLİK NEDİR ?

Ankara, Doğuş Matbaacılık, 1985. * NOYAN, Bedri :

DEMİR BABA VİLAYETNAMESİ

, İstanbul, Can Yayınları, 1996. * NOYAN, Bedri :

SEYYİD ALİ SULTAN(KIZIL DELİ) VİLAYETNÂMESİ

, Ankara, Ayyıldız Yayınları, 1990. * NOYAN, Bedri (Der.):

FİRDEVS-İ RUMİ MANZUM HACI BEKTAŞ-I VELİ MANZUM VİLAYETNAMESİ

, Ankara, 1986. * NOYAN, Bedri :

HACİBEKTAŞ'TA PİREVİ VE DİĞER ZİYARET YERLERİ

, İzmir, Ticaret Matbaası, 1964. * OSMAN ŞEMS :

MERSİYEİ CENAB-I SEYYİDÜ ŞÜHEDA

, İstanbul, Uhuvvet Matbaası, 1327/1909. * OYTAN, M. Tevfik :

BEKTAŞİLİĞİN İÇ YÜZÜ

, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1965. * OYTAN, Mustafa :

MEVLİDİ ALİ, HZ. ALİ'NİN KERAMET VE MUCİZELERİNİN DESTANSI ÖYKÜLERİ

, Eskişehir, Özgür Matbaası, 1996. * ÖRNEK,

Sedat Veyis :

SİVAS VE ÇEVRESİNDE BATIL İNANÇLARIN VE BÜYÜSEL İŞLEMLERİN ETNOLOJİK TETKİKİ

, Ankara, 1966. * ÖZ, Baki :

OSMANLI'DA ALEVİ AYAKLANMALARI

, İstanbul, Ant Yayınları, 1992. * ÖZ, Baki :

ALEVİLİĞE İFTİRALARA CEVAPLAR

, İstanbul, Can Yayınları, 1996. * ÖZ, Gülağ

: ALEVİLİĞİN TARİHİ KÖKLERİ VE ANADOLU ERENLERİ

, Ankara, Uyum Yayınları, 1996. * ÖZBAYRI, Kemal :

TAHTACILAR VE YÖRÜKLER

, Bibliotheque archeologue et historique de l'Institut Francais d'Archeologie d'Istanbul, XXIII, Paris, 1972. * ÖZBEY, Cemal :

RAFİZİLİK NEDİR?

, Ankara, Emek Basım-Yayınevi, * ÖZCAN, Pir Sultan :

VARLIĞIN DOĞUŞU, (BEYAN EDEN : BAŞKÖYLÜ HASAN EFENDİ),

İstanbul, Anadolu Matbaası, 1992. * ÖZKÖK, Burhan

: OSMANLILAR DEVRİNDE DERSİM İSYANLARI, (106 Sayılı Askeri Mecnua Lâhikası),

İstanbul, Askeri Matbaa, 1937. *

ÖZTELLİ, Cahit : **BEKTAŞİ GÜLLERİ, ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1973. * ÖZTELLİ, Cahit :

PİR SULTAN'IN DOSTLARI

, İstanbul, Özgür Yayınları, 1984. * ÖZTOPRAK, Halil -ERDOĞAN, Hüseyin:

KUR'

ANDA İBADET MÜSLÜMAN'A SAADET

, 3.Kitap, Isparta, Sinan Matbaası, 1963. * ÖZTOPRAK, Halil:

KUR'ANDA HİKMET TARİHTE HAKİKAT (ALEVİLERDE NAMAZ)

, 4.b., Ankara, Emek Basım-Yayımevi, 1956. * ÖZTÜRK, Hıdır :

TARİHİMİZDE TUNCELİ VE ERMENİ MEZALİMİ

, Ankara,

TKAE Yayınları, 1984. * ÖZYİĞİT, Seydi :

İKİBİN YILLIK TARİHİ İLE LOLAN AŞİRETİ

, F.Ü., Fen-Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1988. * PAMUKÇU, Ebubekir :

DERSİM ZAZA AYAKLANMASININ TARİHSEL KÖKENLERİ

, İstanbul, Yön Yayınları, 1992. * PİROĞLU, H

üseyin :

EVLİYALAR YATAĞI ANADOLU (İNSANA HİZMET ALLAHIN YOLU) (3 SÜNNET, 7 FARZ, 4 KAPI, 40 MAKAM),

Ankara, Fon Matbaası, 1992. * RAMAZANOĞLU, Mustafa :

HAKİKİ ALEVİLER MÜSLÜMANDIR

, 2.b., İstanbul, 1984. * RİŞVANOĞLU, Mahmut :

SAKLANAN GERÇEK : KURMANCILA

R VE ZAZALARIN KİMLİĞİ

, 2 cilt, Ankara, Tanmak, 1994. * ROUX, Jean Paul :

TÜRKLERİN VE MOĞOLLARIN ESKİ DİNİ

, Türkçesi : Aykut Kazancıgil, İstanbul, İşaret Yayınları, 1994. * SAKAOĞLU, Saim :

ANADOLU TÜRK EFSANELERİNDE TAŞ KESİLME MOTİFİ VE BU EFSANELERİN TİP KATALOĞU

, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1980. * SALCI, Vahit Lütfi :

GİZLİ TÜRK MUSİKİSİ VE TÜRK MUSİKİSİNDE (ARMONİ) MESELELERİ

, İstanbul, 1940. * SALCI, Vahit Lütfi :

GİZLİ TÜRK DİNİ OYUNLARI

, İstanbul, Numune Matbaası, 1941. * SAMANCIGİL, Kemal :

ALEVİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

, İstanbul, Emniyet Kitabevi, 1946. * SAMANCIGİL, Kemal - ERİŞEN, İhsan Mesut :

HACI BEKTAŞ VELİ, BEKTAŞILIK VE ALEVİLİK TARİHİ

, Ankara, Ay Yayınevi, 1966. * SAYGI, Hakkı :

OTMAN BABA VE VELAYETNAMESİ

, İstanbul, Saygı Yayınları, 1996. * SAYGI, Hakkı :

ŞEYH SAFİ BUYRUĞU VE RUMELİ BABAĞAN (BEKTAŞİ) ERKÂNLARI

, İstanbul, Saygı Yayınları, 1996. *

SENIH : MERSİYE-İ ŞERİF

, İstanbul, Ceridei Askeriye Matbaası, 10 Muharrem 1288/1 Nisan 1871.

SENIH : VAKIAİ KERBELÂ MUKADDEMESİ, İstanbul, Ceridei Askeriye Matbaası, 10

Muharrem 1289/ 21 Mart 1872. * SERTOĞLU, Murat :

BEKTAŞILIK NEDİR?

İstanbul, Başak Yayınları, 1969. * SEVGİN, Nazmi :

ZAZALAR

, Haz.Turan Bingöl, Ankara, Zaza Kültürü Yayınları, 1994. * SEYİRCİ, Musa :

ABDAL MUSA SULTAN

, İstanbul, Der Yayınları, 1992. *

SEYYİD ALİ

SULTAN (KIZILDEĞİ SULTAN) VİLAYETNAMESİ

, Haz.Bedri Noyan, Ankara, Ayyıldız Yayınları, ty. * SÜFLİ DERVİŞ :

FİRDEVSİ-İ RÛMİ MANZUM HACI BEKTAŞ VELİ VİLAYETNAMESİ

, Der. Bedri Noyan, Aydın, 1986. * SÜL

EYMAN VE HAKKI :

BEKTAŞİ HİKAYELERİ

, İstanbul, 1338. * SÜMER, Faruk :

ÇEPNİLER

, İstanbul, TDAV Vakfı Yayınları, 1992. * ŞAHHÜSEYİNOĞLU, Hasan Nedim :

MALATYA BALIYAN AŞİRETİ

, Malatya, ABC Kitabevi, 1991. * ŞAHİN, Teoman :

ALEVİLERE SÖYLENEN YALANLAR, BEKTAŞILIK SORUŞTURMASI, I

, Ankara, Armağan Yayınları, 1995. * ŞAKİR, Ziya :

MEZHEPLER TARİHİ, ŞİİLİK, SÜNNİLİK, BEKTAŞILIK, ALEVİLİK

, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1967. * ŞAKİR, Ziya :

BEKTAŞİ FIKRALARI

, İstanbul, Tasvir Neşriyat, 1943. * ŞAKİ

R, Ziya :

BEKTAŞİ NEFESLERİ

, İstanbul, Ebuzziya Basımevi, 1943. * ŞAPOLYO, Enver Behnan :

MEZHEPLER VE TARİKATLER TARİHİ

, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1964. * ŞARDAĞ, Rüştü :

HER YÖNÜYLE HACI BEKTAŞ VELİ VE EN YENİ ESERİ ŞERH-İ BESMELE

, İzmir, Karınca Matbaacılık, 1985. * ŞEBBENDERZADE HİLMİ EFENDİ :

HZ. ALİ DİVANI

, İstanbul, Der Yayınları. * ŞEKER, Seyyid Veysel Semih :

SEYYİDNAME

, İstanbul, 1994. * ŞEKER, Veysel Semih :

ALEVÎ İSLAM İLMİHALİ CAFERİ MEZHEBİ FIKHI

, İstanbul, Mert Matbaacılık, 1994. * ŞİMŞEK, Mehmet :

HIDIR ABDAL SULTAN OCAĞI

, İstanbul, Anadolu Matbaacılık, 1991. *

TAM HAKİKİ HÜSNİYE

, Haz.Hasan Ayyıldız, İstanbul, Ayyıldız Yayınları, 1970. *

TAM HAKİKİ İMAM CAFER-İ SADIK BUYRUĞU

, İstanbul, Mizah Yayınları, 1989. * TARIM, Cevat Hakkı :

TARİHTE KIRŞEHİRİ-GÜLŞEHİRİ VE BABAİLER, AHİLER, BEKTAŞİLER

, 3.b., İstanbul, Yeniçağ Matbaası, 1948. * TAŞ, Songül :

TARİH VE KÜLTÜRÜYLE YUSUFHANLI AŞİRETİ

, F.Ü. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1991. * TİMUROĞLU, Vecihi :

DERSİM TARİHİ

, İstanbul, Yurt Kitap Yayın, 1991. * TOROS, Taha :

TOROSLARDA TAHTACI OYMAKLARI

, Mersin, Mersin Halkevi Basımevi, 1938. * TUĞRUL, Nazmi :

ALEVİ İNANÇLARI VE HÜSNİYE’NİN ÖYKÜSÜ

, İstanbul, Er-Tu Matbaası, 1979. * TUNCALI, Ali İhsan

: EMLEK ALEVİ ŞAİRLERİ

, İzmit, Türkyolu Bizimşehir Matbaası, 1967. * TÜRKMANİ, Kudbettin :

ALEVİLİK, DOĞUŞU, YAYILIŞI VE HUSUSİYETLERİ

, Ankara, Sakarya Basımevi, 1948. * TÜRKMEN, Ahmed Faik :

MUFASSAL HATAY COĞRAFYASI VE EDEBİYATI

, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1937. * UĞURLU, Ahmet :

ALEVİLİKTE CEM VE MUSAHİBLİK

, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1991. * ULUÇAY, Ömer :

GÜLBANG, ALEVİLİKTE DUA

, Adana, Ajans 1 Yayıncılık, 1992. * ULUĞ, Naşit :

TUNCELİ MEDENİYETE AÇILIYOR

, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1939. * ULUSOY, A.Celalettin:

HÜNKAR HACI BEKTAŞ VELİ VE ALEVİ-BEKTAŞI YOLU

, 2.b., Ankara, Akademi Matbaası, 1986. * ULUSOY, A. Celalettin :

HACI BEKTAŞ VELİ KÜLLİYESİ VE DİĞER ZİYARET YERLERİ

, Ankara, Ajans Türk Matbaası, ty. * ULUSOY, A. Celalettin :

YEDİ ULULAR

, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1989. Sanatta Yeterlilik Tezi, 1994 * VİCDANİ, Sadık :

MELAMİLİK (TOMAR-I TURUK-U ALİYYEDEN MELAMİLİK

, İstanbul, 1338-1340. *

VİLAYETNÂME-İ HACI BEKTAŞ-I VELİ EL-HORASANİ

, İstanbul, Tatyos Matbaası, 1288 (1871). * XEMGİN, E. :

ALEVİLİĞİN KÖKENİNDEKİ MAZDA İNANCI VE ZERDÜŞT ÖĞRETİSİ

, İstanbul, Berfin Yayınları, 1995. * YAKIŞTIRAN, Bekir :

MÜSLÜMAN HALK HAREKETLERİ

, İstanbul, Kevser Yayınları, 1995. * YAMAN, Mehmet (Çev.) :

SEYYİD NİZAMOĞLU HAYATI-ESERLERİ, DİVANI

, İstanbul, Can Yayınları, 1976. * YAMAN, Mehmet :

ALEVİLİK, İNANÇ-EDEB-ERKAN

, 4.b., İstanbul, Ufuk Matbaası, 1995. * YAMAN, Mehmet :

BÜYÜK TÜRK AKINCISI, EVLİYASI, HEKİMİ KARACA AHMET SULTAN HAZRETLERİ

, 3.b., İstanbul, Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, 1989. * YAMAN, Mehmet :

ERDEBİLLİ ŞEYH SAFİ VE BUYRUĞU

, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1994. * YAMAN, Mehmet :

HACI BEKTAŞ-I VELİ, MAKALAT VE MÜSLÜMANLIK

, İstanbul, Gülbay Yayınları, 1989. * YAMAN, Mehmet

: HİDİR ABDAL SULTAN

, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1989. * YAZICI, Orhan :

TARİH İÇERİSİNDE KİĞİ

, F.Ü. Tarih Bl., Y

ayımlanmamış Lisans Tezi, 1991. * YEMİNÎ (HAFIZOĞLU) :

FAZİLET-NAME

, İstanbul, 1327. * YEMİNİ :

HZ.ALİ'NİN FAZİLETNAMESİ

, Çev. Abbas Altunkaş, İstanbul, Can Yayınları, 1991. * YENİSEY, Fazıl

: BEKTAŞİ KADIN ŞAİRLERİMİZ

, İzmir, Pazar Neşriyat Yurdu, 1946. * YILDIRIM, Aslıhan :

KÜLTÜR VE FOLKLOR BÜTÜNLÜĞÜ İÇERİSİNDE İZOLLU AŞİRETİ

, Elazığ, F.Ü. Ed. Fak. Tarih Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1991. * YILDIRIM, Hıdır :

MÜSLÜMANLIK ALEVİLİK, İNSAN HAKLARI VE GELENEKLER

, İstanbul, 1996. * YILDIZ, Bekir :

VE ZA

LİM VE İNANMIŞ VE KERBELA

, İstanbul, Cem Yayıncılık, 1989. * YILMAZ, Sevgi :

PERTEK'TE (TUNCELİ'DE) TÜRBİ, ZİYARET YERLERİ VE KURBAN ADETLERİ

, F.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1994. * YİĞİTBAŞ, M. Sadık :

KİĞİ

, İstanbul, Cemal Azmi Matbaası, 1950. * YOLGA, Mehmet Zülfü :

DERSİM (TUNCELİ) TARİHİ

, Ankara, 1990. * YURDATAP, Selami Münir :

BEKTAŞİ FIKRALARI VE NEFESLERİ

, İstanbul, 1973. * YUSUF FAHİR BABA :

KERBELE'YA DAİR BİR İKİ SÖZ VE MERSİYEİ ŞERİFE

, İstanbul, Ekicigil Basımevi, 1952. * YÜRÜKOĞLU, R. :

OKUNACAK EN BÜYÜK KİTAP İNSANDIR, TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK

, İstanbul, Alev Yayınları, 1990. *

YÜZ SORUDA ALEVİLİK, ALEVİLİĞİN TEMELLERİ

, Hamburg Anadolu Alevileri Kültür Birliği Yayınları, ty. * ZELYUT, Rıza :

ÖZ KAYNAKLARINA G

ÖRE ALEVİLİK

, İstanbul, Anadolu Kültürü Yayınları, 1990.

21 "Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Kültürünü Araştırma Anketi" çalışmanın sonunda ekler bölümünde verilmiştir.

22 “Bektaşîliğin Babagan Kolu Öğreticileri: Halifebaba / Baba Görüşme Formu” ve “Dedelik Kurumu Görüşme Formu” çalışmanın sonunda ekler bölümünde verilmiştir.

23 **Dedegan/Çelebiler Kolu’ndan *Doğan Ulusoy* ve *Yusuf Ulusoy*’a ve Babagan Kolu’ndan *H alifebaba (Dedebaba oldu) Mustafa Eke***

’ye araştırma sırasında sağladıkları kolaylıklar ve misafir perverliklerinden dolayı teşekkür ederiz.

24 Çeşitli kaynaklarda şu adlar da kullanılmaktadır: Üstad hakkı, pir hakkı, erkân hakkı, lokma hakkı, çırak hakkı, döşek hakkı.

25 Cem töreni konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Yaman, **Alevilik İnanç-Edeb-Erkân**, 4. b, İst. 1995, ss.156-203.

26 Daha geniş bilgi için bakınız :YAMAN, Ali : **KIZILBAŞ ALEVİ DEDELERİ**, İstanbul, Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları, 1998